

**TÜRK
KOOPERATİFÇİLİK
KURUMU
50. YIL**

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı - Number : 52

Nisan - Mayıs - Haziran

1981

April - May - June

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Türkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. on Associations

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 52

NİSAN - MAYIS - HAZİRAN - 1981

Ellinci Kuruluş Yıldönümümüzü Kutlu-
yoruz

Nurettin HAZAR

ATATÜRK'ün Milliyetçilik Anlayışı

Abdülhadi TOPLU

Gerçek Kooperatif Kavramı

Nurettin HAZAR

Türkiye Seracılığında Kredi Sorunu

Dr. Celâl AÇIKGÖZ

Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun 50.
Yılında Kooperatifçilik Dergimiz

Nail TAN

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Sayı : 100,— TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi :

Nurettin HAZAR

Yazı İşleri Sorumlu Müdürü

Ayhan İNAL

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizildiği ve Basıldığı Yer

ULUCAN Matbaası - ANKARA

☎ : 17 78 18

CO-OPERATION

Number : 52

April - May - June - 1981

Celebrating our fiftieth anniversary	Nurettin HAZAR
Atatürk's nationalism concept	Abdullah TOPLU
The true co-operative concept	Nurettin HAZAR
The credit problems in Turkish green-house industry	Dr. Celâl AÇIKGÖZ
Our monthly review in the fiftieth anniversary of the Turkish Co-operative Association	Nail TAN

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association
Correspondance Address :

Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association
Nurettin HAZAR

Responsible Editor
Ayhan İNAL

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

ELLİNCİ KURULUŞ YILDÖNÜMÜMÜZÜ KUTLUYORUZ

Nurettin HAZAR

BUNDAN tam 50 yıl önce 1931 yılının Mayıs ayında İstanbul'da kurulup sonradan Ankara'ya taşınan **Türk Kooperatifçilik Kurumu** 50 yaşını tamamlamış bulunuyor. 50 yıllık, başka bir deyişle yarım asırlık bir ömür!

Gerilere baktığımız zaman kooperatifçilikle ilgili olarak neler hatırlıyoruz?

Ülkemizde ilk kooperatif, bundan 118 yıl önce Mithat Paşa tarafından Niş Vilâyetinin Şehirköyü (Pilot) kaza merkezinde 1863 yılı Kasımında «**Memleket Sandığı**» adıyla açılmıştır.

İlk Kooperatif mevzuatı olan «**Memleket Sandıkları Nizamnamesi**»; Dünyada bu neviden ilk kanun olan İngiliz Kooperatifler Kanunundan 15 yıl sonra ve Alman (Purusya) Kooperatifler Kanunuyla aynı yılda, 1967 yılında yani 114 yıl önce çıkarılmıştır.

ATATÜRK'ün görüşlerini yansıttığına şüphe edilmeyen «**Kooperatif Şirketler**» kitabı Cumhuriyetin ilânından yedi ay önce Ankara'da yayımlanmıştır (1923).

Aynı yıl «**İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi**» yürürlüğe konulmuştur. Bir yıl sonra da Ticareti Berriye Kanununa bir madde eklenerek «**Kooperatif Şirketler**» kanununun kapsamına alınmıştır (1924).

Bundan sonra sırasıyla İtibari Zirai Birlikleri Kanunu (1924), Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu (1929), Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu (1935), Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu (1935), geniş ölçüde kooperatifçiliği destekleyen T.C. Ziraat Bankası Kanunu

(1937), esnaf ve küçük sanatkârların finansmanı için Halk Bankası ve Sandıkları Kanunu (1933) ve konut kooperatiflerinin ihtiyacını karşılayan T. Emlâk Kredi Bankası (1946) kuruldu. Bunlardan yalnız sonuncusu Atatürk'ten sonraki döneme raslamaktadır.

Türk Kooperatifçilik Kurumunun 1950 de düzenlediği III. Kooperatifçilik Kongresinde geliştirilen «**Kooperatifler Kanunu Tasarısı**», 1969 yılında yürürlüğe giren 1163 sayılı **Kooperatifler Kanununun** başlangıcı olmuştur. 12 yıl önceki bu büyük olay, Kooperatifçilik Hareketinde önemli bir gelişme ve merhaledir.

KURUMUMUZUN 50 nci Yıldönümünün Devletimizin Banisi Büyük Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümüne raslaması mutlu bir tesadüftür. Esasen Kurum O'nun direktifleriyle kurulmuş olduğu için, Atatürk'le Türk Kooperatifçiliğinin birbirinden ayrı tutulmasını düşünemiyoruz.

Bu vesileyle Atatürk'ü ve Türk Kooperatifçilik Kurumunun kurucuları Ord. Prof. Muammer Reşit Sevgi'yi, Prof. Hasan Tahsin Ayni'yi, Ord. Prof. İbrahim Fazıl Pelin'i, Prof. Münir Serin'i, Prof. A. Mithat Metya'yı, Prof. M. Zühtü İnhan'ı, Prof. Dr. Muhlis Ete'yi, Yunus Nadi Abalıoğlu'nu ve Alaattin Cemil Topçubaşı'yı ve gene Tanrının rahmetine kavuşan Kurumun eski Başkanları Yusuf Kemal Tengirşenk'i, Dr. Cevdet Nasuhi Savran'ı, Cezmi Ezçin'i, Mümtaz Ökmen'i, Dr. Fikret Kanat'ı ve Prof. Dr. Suheyip Derbil'i rahmet, minnet ve şükranla anıyoruz. Bugün hayatta olan eski Başkan ve yönetim kurulu üyelerini ve Kurumun öteki organlarında görev almış arkadaşlarımızla emeği ve yardımı geçmiş olanları teşekkür ve saygıyla yad ediyoruz.

«**Karınca**» nın Mayıs sayısı gibi, üç aylık «Kooperatifçilik» dergimizin elinizdeki Nisan - Haziran 1981 sayısını Kurumumuzun 50 nci Yıldönümü Özel Sayısı olarak çıkarıyoruz.

«Kooperatifçilik» dergisinin ilk sayısı Kasım 1931'de, Kurumumuzun kuruluşunun ilânından altı ay sonra, İstanbul'da yayımlanmıştır. 6,7 ve 8 inci sayılar birarada Aralık 1931 - Ağustos 1932'de neşredildikten sonra araya sekiz yıllık fasıla girmiştir. Temmuz 1939 tarihinde «Kooperatifçilik»in 9 uncu ve iki yıl sonra Eylül 1941'de 10 uncu sayısı çıkmıştır. Derginin bundan sonra uzun bir tatile girdiği görülmektedir. Tam 29 yıl! «Kooperatifçilik», Aralık 1970'de 11 inci sayısıyla yeniden yayın hayatına dönmüştür. O tarihten beri artık her üç ayda bir muntazaman yayımlanmaktadır.

TÜRK Kooperatifçilik Kurumu ile birlikte, aradaki fasıllar dikkate alınmazsa, «Kooperatifçilik» dergisi de 50 yaşını doldurmuş olmaktadır. Dolayısıyla 1981 yılında her ikisinin yıldönümünü kutlamış olacağız.

«Kooperatifçilik» koleksiyonlarını karıştıran meraklı kooperatifçilerin çok dikkat çekici yazılarla karşılaşacaklarını haber verelim. Özellikle ilk on sayıda, o zamana göre yenilik sayılabilecek yazılar bulmak mümkündür. O sayılarda Türk Kooperatifçilik Kurumunun kuruluşu ile ilgili ve tarihi belge mahiyetini taşıyan beyannameler ile Devlet büyüklerine ait başarı telgraflarından başka, olay sayılabilecek telif ve tercüme yazılar vardır. Muammer Raşit Sevig'in, Muhlis Ete'nin, Alaâddin Cemil Topçubaşının kooperatifçilik konusundaki yazıları ile Ahmet Ağaoğlu'nun «Kadroculara Cevabı»nın ilme düşkün araştırmacıların ilgisini çekeceğinden eminiz. Derginin koleksiyonunun, hazine kadar değerli ve kooperatifçilik literatürüne bir kazanç olduğuna şüphe yoktur.

BU özel sayı ile, «Karınca»nın Mayıs/1981 özel sayısı, Atatürk'ün 100. Doğum ve Kurumumuzun 50. Kuruluş yıldönümü kutlamalarıyla ilgili programımızın ilk halklarını teşkil ediyor. Kutlama programının öteki maddelerini de peyderpey ilân edip uygulamaya koyduğumuzda kooperatif severlerimizin sevinçleri daha da artacaktır.

Türk Kooperatifçilik Kurumunun 50 ncı Kuruluş Yıldönümü kutlu olsun!

ANILARDAN KALANLAR

GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ...

Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun, Ankara - Yenışehir, Mithatpaşa Caddesi, 38/A'daki Koopeartifler Sarayı (binası) 1949 yılında, Mevlevî Şeyhi Velet Çelebi'den satın alınan arsa üzerinde inşaa edilmiştir. Bu arsa üzerinde o tarihlerde küçük bir ev bulunmaktaydı. İşte bu ev ve arsa satın alınıp, üzerinde bugünkü Kooperatifler Sarayı inşaa edilmeden önce, o günkü Türk Kooperatifçilik Kurumu yöneticileri ve kısım üyeler bir araya gelerek, yukarıdaki hatıra fotoğrafı çektiler. Yukarıdaki fotoğrafta, önd iki bayanın rasında oturan kişiler; (soldan sağa) Kerim Ömer Çağlar ve Prof. Muhlis Ete'dir. Oturanların hemen arkasındaki sırada, sol başta Celâl Uzel, soldan üçüncü Nusret Namık Uzgören, Prof. Dr. Süreyya Aygün, Turgut Akkaş, Prof. Dr. Fethi Çelikbaş ve Nevzat Tanır görölüyorlar. Onların arkasındaki sırada ise Halit Uras, Cemal Bora, Cemal Bora'nın hemen arkasında Mustafa Cura, Selâhattin Sözerli, Prof. Dr. Reşat Aktan tanınabilen kişiler olarak dikkati çekmektedir. Prof. Çelikbaş'ın arkasındaki gözlüklü zât Samî Sayrun; Prof. Çelikbaş'la Turgut Akkaş'ın arasında görülen kişi ise Mennan Yiğiter'dir. Bu değerli kişilerden hayatta olanlara uzun ömürler; dünyaya veda etmiş olanlara da Allah'tan rahmet diliyor; Türk Kooperatifçilik hareketine yaptıkları hizmetlerden dolayı da hepsine minnet şükranlarımızı sunuyoruz.

ATATÜRK'ÜN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Abdülhadi TOPLU (x)

Genellikle Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını, ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ şeklinde ifade edip gelmekteyiz. Gerçekte bu ifade hem ilmi olmaktan uzaktır, hemde onun arzusuna uygun değildir. Zira; Asrımızın milliyetçilik anlayışı (mensup olunan milleti sevmek ve onu yüceltmek) şeklinde tarif ve tavsif olunmaktadır. Bu tarif çerçevesi içinde, Atatürk Milliyetçiliği deyimi (Atatürkü sevmek ve onu yüceltmek) anlamına gelir ki, elbetteki kast olunmak istenen mana bu değildir. Keza O'nun arzularına da uygun değildir. Çünkü : Atatürk, (Victoires Napoléoniennes) biçiminde (Atatürk zaferleri) (Atatürk Devrimleri) deyimlerini iyi karşılamaz, (Türk zaferleri), (Türk Devrimleri) denmesini isterdi. Onun için yazımın başlığını, Atatürk Milliyetçiliği değil de, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı olarak koydum.

Atatürk bir nazariyatçı olmaktan ziyade, bir icracı olduğu için O'nun fikirlerini, fillerinden ve bu fillerin sonucunda ortaya koyduğu görüşlerinden çıkarıyoruz. Bunun içindirki; Kemalizm dediğimiz Atatürkçülüğün nazariyatını, gerçekleştirmeden evvel hiç bir kitapta hiç bir doktrininde yerini bulamıyoruz.

Yurdu düşmandan kurtarma, milli bir devlet kurma ve onu yükseltme hamlelerinin lideri olarak Mustafa Kemal'in en büyük Türk Milliyetçisi olduğuna şüphe yoktur. Zira, modern anlamda milliyetçilik (milletini sevmek ve onu yüceltmek) olarak tarif ve tavsif edildiğine göre, Atatürk kadar milletini, Türk Milletini, seven ve onun uğruna hayatını istiskar edercesine mücadele veren ikinci bir lider gösterilemez. Atatürk'te, Türk Milletini sevme bir aşk, bir ihtiras, bir kara seveda halindedir. Daha Selanik'te, Manastır'da okul sıralarında, yurdunun içine sokulduğu badireden duyduğu ızdırap, Subaylığı sırasında Türk askerlerinin gösterdiği celadet ve fedâkarlığa rağmen, ecnebi komutanlarının takındığı tavra karşı gösterdiği

infial ve nihayet TÜRK'ü şahsiyetine kavuşturmak için yaptığı mücadeleler ve her başarısını Türk Milleti'ne maletme hususundaki davranışı, bu millet sevgisinin en bariz tezahürleridir. «**Ne Mutlu Türküm diyene**» derken, hançeresinden çıkan sesinin, gönlünden taşan sevginin dışı bir in'ikâsı olduğu meydandadır.

Atatürk, Tanzimât hareketleri ile başlayan Osmanlı ıslahatının neticesiz kaldığı, Avrupa'da doğan milliyet cereyanlarının Osmanlı İmparatorluğunun kapılarını çalıp gayri Türk ve gayri müslim anasırı birer birer koparıp götürdüğü, İmparatorluğun sahibi aslisi Türkün kurtarılması için türlü reçetelerin ortaya atıldığı bir çağda yetişmiş, Türkün makûs talihinin acısını nefsinde duymuş, bu talihin döndürülmesinin kendine mevdu bulunduğunu genç yaşta hissetmiştir. Bu bakımdan O'nun, genel olarak Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği hakkındaki anlayışını değerlendirebilmek için kendisine takaddüm eden, Osmanlı devri Türk Milliyetçilik (TÜRKÇÜLÜK) anlayışına deyinmekte faide mülâhaza ediyorum.

* * *

Avrupa'da doğan milliyetçilik cereyanı, 19. Asrın, milletler asrı olduğunu vurgulamış, milletlerin kendine özgü bir takım tesanüt unsurları bulunduğunu belirtmiştir. Almanlarda (IRK), Arap ve Slavlarda (DİL), Avusturyalılarda (DİN), İsveçlilerde (VATAN), Amerikalılarda (TABİİYET), Fransızlarda (KÜLTÜR) bu millet varlığının temeli addedilmiştir. Avrupa milletleri bu tesanüt unsurlarını geliştirip, millet varlıklarını şahsiyet olarak ortaya koymaya çalışırken, Osmanlı yöneticileri, İmparatorluğun yıkımını önlemek için bir takım ıslahat hareketlerine teşebbüs etmekte idiler. Evvelce Osmanlılara mensubiyet anlamına gelen Osmanlılık, bu kere ittihadı anasır anlamına alınmış, gayri mütecanis unsurları bu anlam etrafında birleştirilmeye gayret sarfedilmiştir. Oysaki, Avrupa'daki milliyetçilik cereyanı, gayri müslim ve gayri Türk Osmanlı teb'asında tesirini göstermeye başlamıştır.

Hıristiyanların giriştikleri ayrılık faaliyetlerine, müslüman gayri Türklerde katılmaya başlamış, Mısır'da Abdüllah Nedim Arap milliyetini, İstanbul'da Naim Bey Fraşeri Arnavut milliyetini diriltmeye çalışıyor, kendi milliyetlerini pekiştirmeye, Türklere karşı kinlerini açığa vurmaya gayret sarf ediyorlardı. Türkün barbar olduğu, kaba olduğu, soysuz olduğu efkârı umumiyeye yayılmaya çalışılıyordu. Bu telkin ve tesirler altında bizzatihi bir çok Türk, kendini arap, arnavut, boşnak, kürt, laz telakki ediyordu.

Türk kavminden başka kavimler biz varız derken, Türkler Osmanlı İmparatorluğunu ayakta tutmanın endişesi içinde idiler. Tanzimatçılar millî bir Türk dili'nin olmadığını, unsurlar arası bir Osmanlıca'nın bulunduğunu, bütün unsurların kaynaşmasından yeni bir kavim, Osmanlı milletinin doğduğunu ve kendine has bir tarihleri bulunduğunu ileri sürüyorlardı.

Tanzimatçıların bu yalanına Türkten başka hiç bir unsur inanmıyordu. Her kavim kendi tarihini okutuyor, Kendi dilini konuşuyordu. Yabancı unsurlar tanzimat-

çılara (Bizi Türkleştirmek istiyorsunuz) diyor ve Osmanlılığı red ediyorlardı. Oysaki Osmanlı Devletinin bir Türk Anayasası olmadığı için, siyasi esasça Türkün diğer kavimlerden farkı yoktu.

İşte Osmanlı İmparatorluğu içinde gayri Türk ve gayri müslim anasının siyasi ve fikri eylemleri devam ederken, Avrupa'da, Özellikle Fransa'da Türkköri (Turquerie) - Türkiyede yapılan ipekli, yünlü dokumalar, halılar, kilimler, çiniler, şamdanlar, manğallar, teclitler ve resimler vs. toplamak ve teşhir etmek zevki - denilen Türkerestlik başlamış, bir çok filozof ve alimler Türklerin ahlaki üstünlüklerinden bahseder yazılar yazmaya koyulmuşlardır. Macaristan, Rusyada Türk Tarihi ve Türk Arkeolojisi üzerinde araştırmalar yapan Türkoloji Enstitütüleri kurulmuş ve eserler meydana getirmeye başlamışlardır. Bu faaliyetler sonucu olarak hilafet makamından uzak, dış Türkler arasında Türkçülük fikri doğmuştur.

Sultan Abdülazizin son devirleri ile, Sultan Abdülhamidin ilk devirlerinde İstanbul'da büyük bir fikir hareketi başlamıştır. Bir Encümani Daniş (Akademi) bir Darülfünun (Üniversite) kurulmuştur. Bu Darülfünun'da hikmet tarihi dersini Ahmet Vefik Paşa okutuyordu. Bu büyük insan, LEHÇEYİ OSMANİ ismi ile büyük bir KAMUS vucuda getirdi. Böylece Türkçenin kökeni ve lehçeleri hakkında bilgi verdi. Askeri mekteplerde de Şıpkı kahramanı Süleyman Paşa Çin membalarına istinaden Türk Tarihi'ni yazdı. Böylece Avrupa ve Rusyada başlamış olan Türkoloji enstitülerinin Türkler hakkındaki tarihi araştırmalarına Süleyman Paşa da İstanbul'da bizzat katılmış oldu. Ayrıca, Lehçeyi Osmaniye muadil, SARFİ TÜRKİ adlı eserini ortaya koydu. Bu kitapta «Üç lisanıdan ibaret bir dilin olmayacağı belirtilerek, Osmanlı milleti gibi, Osmanlı lisanı demektedir. Çünkü devletimizin adı Osmanlıdır. Milletimizin adı ise Türktür. Lisanımız Türk lisanıdır. Edebiyatımız Türk Edebiyatıdır.» demiştir. Süleyman paşa ayrıca Askeri Rüştiyesinde okunmak üzere, ESMAİ TÜRKİYE adlı eseri kaleme almıştır. Bu eser Osmanlıca'nın tesiri altında Türkçe kelimelerin unutulmaması için yazılmıştır.

Görülüyorki, Türk milliyetçiliğinin ilk kıvılcıkları Osmanlı yöneticileri dışında, Hükümet ve devlet yardımından uzak, Türk münavevleri tarafından ele alınmaya başlanmış ve bunun ilk müvevçileri de Ahmet Vefik ve Süleyman Paşalar yolu ile Askeri mektepler olmuştur.

Abdülhamit Askeri okullarda başlayan bu ilmi Türkçülük hareketlerinden kışkırtılıp, faaliyetleri önlemeye çalışırken, Rusyadan yeni sesler gelmeye başlamıştır. Azarbaycan'da Mirza Fethali Ahundof, Kırım'da Tercüman gazetesi sahibi İsmail Gasprıralı (Dilde, İşte, fikirde birlik) şiarı ile yola çıkmış, İstanbul şivesini bütün Türk illerine hakim kılmaya çalışmaya başlamışlardır.

Rusyadan Türkiyeye gelen Hüseyin zade Ali bey, Tıbbiyede Türkçülüğün esaslarını anlatmaya başlamış (Turan) isimli manzumesi ile Panturanizm mefküresini ortaya atıyordu. Şeyh Cemalettini Efgani, Mısır'da şey Mehmet Ali'yi, Şimal Türk-

lerinde Ziyaeddin bin, Fahreddin, İstanbulda Mehmet Emin beyi Türkçülük sahasında yetiştiriyordu. Yunan harbi sırasında Mehmet Emin Beyin;

BEN BİR TÜRKÜM DİNİM CİNSİM ULUDUR.

mısraı ile başlayan ilk şiiri, Türkiye Türklerinin ilk inkılap amentusu idi. Bunu takip eden dönemlerde, Ahmet Cevdet, Necip Asım, Emrullah Efendi, Veled Çelebi, gibi Türkçülüğün ilk fikir babalarının gayretleri görülmüştür.

Bu fikri gelişmelerin neticesi Tıbbiyede teşekkül eden gizli bir cemiyette, Panottomanizm, (Osmanlılık), Panislamizm (İslamcılık), Panturanizm (Turancılık) mefkûrelerinden hangisinin gerçekliğe daha uygun olduğu, üzerinde münazaralar tertip edilmekte idi.

Mısırdan çıkan «Türk» gazetesinde Ali Kemal Osmanlıcılığı, İstanbulda çıkan «Sırratı Müstakim» ve «Sebilü-r-reşad» yazarları da İslamcılığı öneren yazılar yazmakta idiler. Akçuraoğlu Yusuf beyle Ferit beğde Türk ittihadı tavsiyesinde bulunuyorlardı.

Bakü'ya giden Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin zade Ali ve Topçubaşoğlu davalarına burada hizmete gayret etmeye başlamış, **Şililik ve sünnilik davasını bertaraf edip, halkı Türklük ve İslamcılık camiası etrafında birleştirmeye çalışıyorlardı.**

24 Temmuz inkılabından sonra Türkiyede Osmanlılık galip görünürken, 31 Martta Osmanlılık nüfuzunu kaybetmiş, İslamcılık fikri güçlenmeye başlamıştı. Genç Türkler (İslamcılar ve İttihadı Osmanlıcılar) olarak cepheleşmişti. **Osmanlıcılar kozmopolit, İslamcılar ise, Ültramontan idiler. Her iki cereyan mensupları da Hıristiyan ve Müslüman gayri Türklerin bu cereyanlar etrafında birleşmediklerini ve Osmanlıdan ayrılma gayretinde olduklarını gördükleri halde, Osmanlı Devletinin sahibi olmak nedeni ile öz milliyetlerine yani Türklüğe sarılmada sakınca görmeye devam etmişlerdir.**

1906 yılında Ziya Gökalp'ın Selaniğe gelmesi ile yeni bir hareketin başladığına şahit oluyoruz. Bu hareket adeta Türklerin fikren derlenme ve toplanma devrinin başlangıcıdır. Selanik'te Alicanip beyin çıkarmakta olduğu (Genç Kalemler) de Ömer Seyfettin DİL'de TÜRKÇÜLÜK yapıyordu. Ziya bey de bunlara katıldı. Bu Mecmua İKDAM gazetesinde, DİLDE TASFİYE hareketini öneren, ve efkârda antipati yaratan FUAT RAUF beyin düşüncesinden ayrı, DİL'de SADELEŞMEYİ öneriyordu. Ziya Dil'de Türkçülüğü kâfi görmedi, TÜRKÇÜLÜĞÜN BÜTÜN MEFKÜRELERİNİ VE PROĞRAMLARINI ORTAYA ATMAYA başladı. Namık Kemalle başlayan, VATAN anlayışı, Millet ve Milliyet duyguları içtimai bir gözle Gökalp ve arkadaşlarınınca işlenmeye başladı. Ayrı ayrı mefkûreler olarak ileri sürülen, İslamlaşmak, Osmanlılaşmak Avrupalılaşmak düşünceleri, TÜRKÇÜLÜK MEFKÜRESİ altında, bir senteze ulaştırılmaya başlandı. Bu gayretlerin sonucudurki, Türk münevverleri, «Türk Yurdu» denilen bir dergi etrafında ve «Türkocağı» denilen bir kültür merke-

zinde ve «İttihad Terakki» denilen bir siyasi kuruluş içinde yer alıp, fikirlerinin gelişmesi çabasına girişmişlerdi. Bu faaliyetlerin yapıldığı sırada Ziya Gökalp, şöyle diyordu :

«Dünyanın doğusu da batısı da, bize gösteriyor ki, bu yüzyıl (Milliyet) yüz yıldır. Bu yüz yılın vicdanları üzerinde, en müessir kuvvet, milliyet mefküresidir. İctimai vicdanların idaresi ile mükellef olan bir devlet, bu mühim içtimai sebebi yok kabul ederse, vazifesini yapamaz. Devlet adamlarında, Parti mensuplarında, bu his bulunmazsa, Osmanlılığı meydana getiren cemaat, ve kavimleri ruhi bir şekilde idare etmek mümkün olmaz. Dört yıllık bir tecrübe bize gösterdi, sırf unsurların anlaşması maksadı ile (Ben Türk değilim Osmanlıyım) diyen Türkler, unsurların ne yolda bir uyuşmaya razı olabileceklerini nihayet çok acı bir şekilde anladılar. Milliyet hissini hâkim olduğu bir memleketi, ancak milliyet zevkini ruhun da duyanlar idare edebilir. Gittikçe, DİNE DAYANAN BEYNELMİLEL'ler yerine, İLME dayanan gerçek bir BEYNEL MİLLİYET'ler yerleşmektedir. Muasır bir İslâm Türklüğü meydana getirmeliyiz».

Bu sese kulak verenler. Abdülhakhamit'ler, Ahmet Hikmetler, Halide Edipler, Yusuf Ziyalar, Fuat Köprülüler, Hamdullah Suphiler, Yakup Kadriiler, Falih Rıfkılar, Reşat Nuriler, Kâzım Namiler, Aka Gündüzler, Orhan Seyfiler, Faruk Nafizler, Müfide Feritler vs. Türk münevverleri, Türk nesir ve şiirinde hizmetler verdiler. Türk mimarisini ortaya çıkarmaya çalıştılar. «Türkçenin sadeleşmesi, Dil bilginimizin yabancı kaidelerden kurtarılması, şiirimizin milli vezinle yazılması, edebiyatımızın Yunan ve Fars masallarından ayıklanması, milli hikâyeler ve masallarla süslenmesi, dini bir uyanışın başlaması, bağlı olduğumuz beynelmilliyetin tayini, milli iktisat, milli beden terbiyesi, milli ahlakın gelişmesi, GENÇLERDE MEFKÜRE UĞRUNDA ÖLMEK HİSSİNİN DOĞMASI, her fert tarafından milli bir mesuliyetin hissedilmesi üzerinde» yazılar yazdılar, makaleler yazdılar ve kitaplar ortaya koydular.

Kürsü ve edebiyat sahasındaki bütün bu fikri gayretlerin Türk efkârı umumiyesinde, özellikle Türk ordusunda makesler bulunduğu inkâr edilemez. Özellikle hareketin başlangıcını veren Askeri okullarda.

Fakat bütün bu gayretler, Osmanlı İmparatorluğunun akibetini önleyemedi. Balkan felaketi, Türk milletinin kaderinin ancak süngünün belirleyeceğini gösterdi. Türk milletinin makûs talihi ne yenecek kurtarıcı bekleniyordu.

İşte bu kurtarıcı, daha harbokulunda okurken, Türkün makûs talihinin yenilmesini, kendine mevdu addeden ve «Milletinin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiği, büyük tekâmül istidadını bir milli sır gib vicdanında taşıyarak peyder pey bütün heyeti içtimaiyemize tatbik etmek mecburiyetini nefsinde duyan büyük Gazi Mustafa Kemal idi. Bu Kemal için Büyük Türkçü Ziya Gökalp, şöyle diyor :

«Mamafih Türkçülüğe dair bütün bu hareketler, akim kalacaktı. Eğer Türkleri Türkçülük mefküresi etrafında birleştirerek, Büyük bir inkiraz tehlikesinden kurtarmaya muvaffak olan büyük bir dahi zuhur etmeseydi. Bu büyük dahinin ismini söylemeye hacet yoktur. Bütün cihan bugün Gazi Mustafa Kemal Paşa ismini mukaddes bir kelime addederek hemen hürmetle anmaktadır. Evvelce Türkiyede Türk Milletinin hiç bir mevkii yoktu. Bugün her hak Türkün'dür. Bu topraklardaki hakimiyet Türk hakimiyetidir. Siyasette, Harsta, İktisadda, hep Türk halkı hâkimdir. Bu kadar kat'i ve büyük inkılabı yapan zat Türkçülüğün en büyük adamıdır. Çünkü düşünmek ve söylemek kolaydır. Fakat, yapmak ve bilhassa muvaffakiyetle neticelendirmek çok güçtür.»

*
**

Büyük Ziya Gökalp'ında işaret ettiği gibi, Türkçülüğün en büyük adamı Mustafa Kemal, işte böyle bir devirde, çeşitli fikriyatın ve mefkürelerin pazar haline getirdiği Osmanlı ülkesinde, teceddüt hareketlerinin merkezi olan bir ordu içinde, İttihad ve terakki partisinin politik mücadelesi arasında, ve özellikle Mehmetçikler arasında kendi kendini yoğurarak, inandığı, sevdiği, mensubu olmakla daima şeref duyduğu büyük milletini bu keşmekeş içinden çekip çıkararak yeni Türk Devletinin temellerini Anadolu yaylası üzerinde atmış ve bu asil milllete benliğini yeniden kazandırarak, dünya milletleri arasında müstesna şahsiyetini vermiştir. Büyük ideallerin büyük ızdırap çekenlerin elinde gerçekleşeceğini söyleyenler, iddialarına mesnet olarak Türkün bu büyük evladını alabilirler.

Atatürk, A.B. Devletleri Büyükelçisi BRISTOL ile yaptığı bir görüşmede bir ara şöyle diyor :

«Bizim milletimiz, milliyetinden teğafül edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki akvamı muhtelif, hep milli akidelerine sarılarak, milliyet mefküresinin kuvveti ile, kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile içeriden kovulunca anladık. Kuvvetimizin zaafa uğradığı anda, bizi tahkir, tezliil ettiler. Anladıkki, kabahatımız bizim kendimizi unutmağımızmış.»

Bu ifadelerden anlaşılmalıdırki, Her Türkte olduğu gibi Mustafa Kemal de, Milliyet duygusu ve milliyetçilik fikri bir reaksiyonun sonucudur. Elbetteki onunda içinde bulunduğu cemiyetten ayrı düşünmesi mümkün değildi. Koca İmparatorluğun sahibi olan bir milletin mensubu idi. İş başındakiler gafil olsalar bile bu toprakların sahibi onun milleti idi. Bu devletin yıkılmasına bu toprakların yok olmasına razı olamazdı. Bunun için Trablusgarpte idi. Suriyede idi, Aanafartalarda idi. İmparatorluk topraklarını kurtarmak için cansiperane mücadele vermekte idi. Mehmetçiklerle omuz omuza ön safta idi. İlgilileri ikaz ediyor, Gerçekleri dile getiriyor, Başlardan anlayış değil, vurdum duymazlık görüyordu. Buna rağmen verilen namüsaıt bütün hizmetleri milleti için omuzlamaktan geri kalmıyordu.

Bütün gayretlerine rağmen, asrın arkasından gidemeyen İmparatorluk gittikçe çökmekte, yürekler sızlatarak topraklar birer birer gitmekte idi. Makadonyanın, Selaniğin gidişi ömrünün sonuna kadar içinde bir acı ukde olarak kalacaktı. Fakat O, Bir gerçekçiydi. Bir kurmaydı. Meseleleri his çerçevesi içinde değil, mantık içinde mütelea etmekte idi. «Bizim vuzuh ve tetbik kabiliyeti gördüğümüz siyasi meslek, MİLLİ SİYASETTİR. Milli siyaset dediğimiz zaman kastettiğimiz mana şudur : «Milli sınırlarımız içinde her şeyden önce, kendi kuvvetimize dayanarak varlığımızı koruyup, memleketimizin gerçek saadet ve imarında çalışmak, gelişti güzel ve aşırı emeller peşinde milleti oyalayıp zarara sokmamak, medeni dünyadan insani muamele, karşılıklı dostluk beklemek».

Böylece Atatürk, daha işin başlangıcında Panislamizm gibi beynelmileciliği, panottomanizm gibi ittihadı anasırıcılığı, panturanizm gibi geniş şumullu bir siyaseti tervih etmemiş, gerçekçi bir milli siyaseti benimsemiştir.» İslamcılık, demişiz fakat islâmıcılık yapmamışız. Turancılık, demişiz fakat turancılık yapmamışız, fakat bu sözlerin karşısında olanlardan mazarat görmüşüz.» diye de hayalçiliğin millete neye mal olduğunu belirtmiştir.

Daha 1919 larda Atatürk şöyle diyordu : «Tarihi vukuat, hadisat ve müşahadat hep insanlar ve milletler arasında, milliyetin hakim olduğunu göstermiştir. Milliyet prensibi aleyhindeki büyük kıyasta fiili tecrübelerle rağmen, yine milliyet hissini öldürülemediği kuvvetle yaşadığı görülmektedir. Tarih bir milletin kanununu, hakkını varlığını hiç bir zaman inkâr edemez».

1920 lerde ise, Mustafa Kemal «Bize milliyetçi derler. Ama biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle iş birliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların milliyetlerinin bütün icablarını tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz her halde hodbince, mağrurca bir milliyetçilik değildir.» diyordu. Bu sözler ile hodbin, mağrur Avrupa milliyetçiliklerine telmihte bulunuyordu. ve 1925 lerde de bu sözlerine şunları ilave ediyordu : «Milletin varlığını devam ettirmek için, fertleri arasında düşündüğü müşterek bağ, asırlardanberi gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet dini ve mezhebi bağlar yerine, Türk milliyeti bağı ile fertlerini toplamıştır. Milli Birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek, milli ülkümüzdür. Yetiştireceğimiz çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve, her şeyden evvel, Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine, milli an'anelerine, düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Milletimiz kuvvetli, karakteri sarsılmaz sistem, ateşli milliyetçilik, iktisadi muvaffakiyetlerden doğup, çoğalacak imkânlarla da kuvvetlendirilmelidir».

Keza 1934 lerde «Biz milliyetperveriz ve Türk Milliyetçisiyiz, Cumhuriyetimizin mesnedi, TÜRK CAMİASI'dır. Bu camianın efradı nekadar TÜRK HARSİ ile meşbu olursa o camiaya istinat eden Cumhuriyette o kadar kuvvetli olur». buyuruyor.

1938 senesinde yaptığı bir konuşmada Atatürk «Türk Tarih tezi olgunlaştı. Onun üzerinde yürümek, durmadan çalışmak lazımdır. Bazı imansızlar olabilir. Bunlar yol kesenlere benzeyebilirler, aldırmayınız. **Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için** kendinde kuvvet bulacaktır». sözleri ile tarihin millet hayatı üzerindeki önemini belirtmiştir.

1919 dan 1938 ze kadar, Atatürk'ün muhtelif konuşmaları arasında genel olarak kullandığı (Millet), (Milliyet), (Milliyetçilik kavramlarından ne anladığını, bu anlayış içinde Türk Milliyetçiliğinin hedef aldığı tesanüt unsurlarını nasıl belirttiğini Prof. Dr. A. Afet İnan Hanımefendinin **Yurt Bilgisi** ve **Tarih** derslerine ait takrirlerine yaptığı ilaveler ve Atatürk'ün bizzat el yazısı ile tarihe tevdi ettiği görüşleri ve devrinin inkilâp ve tarih profesörlerine verdiği direktifleri, bu husustaki düşüncelerini bize tereddüde meydan vermeyecek derecede açıkça ulaştırmış olmasına rağmen, O'nun bu husustaki görüşleri zaman zaman ard düşüncelilerce saptırılmak istenmiştir. Oysaki bu görüşler tereddüt edilmeyecek derecede sarihdir.

Çankaya'da, Devlet, hükümet adamları, askerler, hukukçular, ediplerle yaptığı toplantılarda, yeni Türkiye'nin hedeflerinin belirlenmesi için yapılan ilmi sohbetler, münazaralar ilgilierce kaleme alınmıştır. Bunlardan mevzuumuzla ilgili olan ve Afet İnan Hanımefendinin elinde bulunan Atatürk'ün el yazılarından istifade ederek, Atatürk'ün, millet, milliyet, milliyetçilik hakkındaki görüşlerini şöylece açıklayabiliriz.

«Türk milletinin teessüsünde müessir olduğu görülen tabii ve tarihi vakıalar şunlardır :

- 1 — **Siyasi varlıkta birlik.**
- 2 — **Dil Birliği**
- 3 — **Yurt Birliği**
- 4 — **İrk ve Menşee birliği**

5 — **Tarihi karabet.»** dedikten sonra; «Türk Milleti'nin teşekkülünde mevcut olan bu şartlar, diğer milletlerde kâmilen yok gibidir». derken, tarihi bir gerçekliğe parmak basmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Avrupa devletlerinin milliyet tesanütlerinde bunlardan sadece birisi, yani ya toprak, ya dil, ya din, ya ırk tesanüt unsuru olmakta iken, **Fransa gibi Türklerde de Kültür (Hars) birliği temel unsuru teşkil etmektedir.** Yeni Türklerin tesanüt unsuru, Dille, Tarihle, Dinle, Yurtla, İrkle, Devletle tayin edilebileceği gibi bu unsurların heyeti umumiyesiyle tarif ve tavsif edilecek kadar güçlüdür. **Bu milliyet bağlarına göre TÜRK MİLLETİ : Dil, Kültür ve mefküre birliği ile bir birine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir heyettir»** diyor.

Mustafa Kemal Türk Milletine vucut veren milliyet unsurlarını belirttiikten sonra, daha umumi bir tarif yapmaya da gayret eder. «Müşterek milli fikrin, heyecanın, hatıra ve an'anelerin millet efradında meydana gelmesini ve kökleşmesini

temin eden müşterek mazinin birlikte yapılmış tarihini, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren müşterek dilin, milletlerin teşekkülünde en mühim amiller olduğunu bir defa daha kaydettikten sonra, Millet hakkında ikinci derece'de unsurlar kale alınmayarak, **mümkün olduğu kadar her millete uygulanabilecek bir bir tarifi bizde alalım :**

a) Zengin hatıra mirasına sahip bulunan,

b) Beraber yaşama hususunda müşterek arzu ve samimi olan,

c) **Sahip bulunulan müşterek mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan, insanların birleşmesinden vucuda gelen cemiyete Millet namı verilir.** Bir millet teşekül ettikten sonra efradının devlet hayatında iktisadi ve fikri hayatta müşterek çalışma sayesinde vucuda gelen milli hars'ta (KÜLTÜR'de) şüphesiz milletin her ferdinin, çalışma hissesi ve hakkı vardır. Buna nazaran :

MİLLET : BİR HARSTAN OLAN İNSANLARDAN MÜREKKEP CEMİYETTİR. diye rek tarif etmek mümkündür».

«**Milliyet Prensibi ise;** Bir milletin diğer milletlere nisbetle tabii ve muktesep, hususi karakterler sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir uzviyet teşkil etmesi, ekseriya onlardan ayrı olarak, **onlara muvazi inkişafa sai bulunması** keyfiyetine milliyet prensibi denir.

«**TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ise;** Terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muassır milletlere muvazî ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber, **TÜRK İÇTİMAİ HEYETİNİN HUSUSİ SECİYELERİNİ VE BAŞLI BAŞINA MÜSTAKİL HÜVİYETİNİ MAHFUZ TUTMAKTIR.**».

Böylece Atatürk'ün Millet, Milliyet, Milliyetçilik hakkındaki tarif ve tavsiflerini açıkça ortaya koymuş bulunuyoruz. Atatürk bu tarif ve tavsiflerden başka, zaman, zaman Milliyet unsuru olan umdeler üzerinde de durmuştur. Atatürk için :

YURT — «En son Türk nesillerinin kanları ile yoğrulup, misaki milli ile çizilen tecezzi kabul etmez VATANDIR».

Bir yazısında da, bu yurt için Afet İnan Hanımefendiye şunları yazdırmıştır. «Yurt toprağı, sana her şey feda olsun. Kutlu olan Sensin. Hepimiz senin için fedayız. Fakat sen, Türk Milletini ebedi hayatta yaşatmak için feyizli kalacaksın. Türk toprağı sen, seni seven Türk Milletinin mezarı değilsin, Türk milleti için yaratıcılığını göster» demek sureti ile, yurt toprağının kutsallığını belirtmiştir. Bu toprakların üzerinde dost ellerinin sıkılacağı, düşman ayağının kırılacağını da belirtmiştir.

Gene Atatürk, bir konuşmasında Vatan için; VATANIMIZ, Türk Milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden

eserleri ile yaşadığı, bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur. Vatan hiç bir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir küldür». diyor.

IRK - Menşe Birliği - için Atatürk : «Bir milletin ırkının tesbiti için tetkiki gereklidir». der. Yoksa Avrupa'da rasist anlamda ileri sürülen ırkçılığı terviç etmez. Bir Alman aliminin Türkleri ikinci sınıf bir ırk telaki etmesine gülmüş, ırklar arasında bir fark olmadığını belirtmiştir, Atatürk için bundan dolayı İrkin tetkik ve tesbiti ile beraber, milliyette esas olan unsurun Tarihi menşe birliği şuuru olduğuna işaret etmekteydi, ben bu birliğe SOY anlamını vermekteyim. Bunun için kimsenin hangi ırktan geldiğini değil, Türk doğup doğmadığını değil, Türk olup olmadığı inancını aramıştır. Kendini Türk Milletinden sayan herkesi Türk telaki etmiştir.

Bunun en belîğ örneğini, 1924 Anayasasında görmekteyiz. Bu Anayasamızın 90. maddesinde (Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın TÜRK ıtlak olunur). demektedir. Bu maddenin esbabı mucibesinde ise, «90. madde, Türk sıfatı resmîyesini muarrefitir. Osmanlı saltanatı münderis ve münkariz olduğundan artık efradı millete OSMANLI denemez. Milli izzeti nefis, bir hanedana mensubiyeti kabul etmez. Devletimiz bir devleti millidir. Beynelmîlel veyahut fevkalîmîlel bir devlet değildir. DEVLET TÜRK'TEN BAŞKA Bİ RMİLLET TANIMAZ. Memleket dahilinde hukuki mütesaviyeyi haiz başka ırktan gelme insanlar bulunduğundan bunların ırkı mübayenetlerini manii milliyet tanımak caiz olmaz. Keza hürriyeti vicdan müsaddak olduğundan ihtilâfî din'de manii milliyet addedilmemiştir. Her yeni millet gibi, Türk milleti de aynı ırktan gelmeyen efradı muhtevi olabilir. ANCAK TÜRKLÜK CAMIASIDIR Kİ, BÜTÜN URUKU CEMETMEK KABİLİYETİNİ HAİZDİR. Asri usuller de bu hakikatı teyit etmektedir». denilmektedir.

TARİH - Atatürk'ün Tarih anlayışı Türk Milletinin tarihte görünüşü şeklindedir. Çünkü O, bağrından çıktığı Türk milletini üç haliyle göz önünde bulundurmuştur. Geçmişte Türk varlığı, Yaşayan Türk varlığı ve Gelecekte TÜRK.

Prof. Dr. Afet İnan Hanımefendi bu hususta şunları yazıyor : «Geçmişte Türk varlığını araştırdığı zamanlar yakın şahidi ve beraber çalışanı oldum. Tarihte Türk medeniyetini bilmek, yaşayan Türk milleti için bir temel üzerinde bina kurmak demektir. Atatürk işte bu temelin derinliklerine nufuz etmek istemiştir. Çünkü : Kendisinde bir soru düyümü olan 600 yıllık tarih, Türk varlığı için kâfi temel sayılamazdı. Bilhassa eski çağlara kadar gidebilen yeni tarih ufuklarının bizim kavmimiz için de açılmış olması lazımdır. Bugün, millet mefhumu altında teşekkül etmiş bir Türk varlığının kavim olarak yaşadığı devirlerde elbet olmuştur. İşte bu kavmin incelenmesini Atatürk istemiştir. «Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve şumullu medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak incelemek Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur» diyen Atatürk, tarihi sitatik olmaktan kurtarıp dinamik kılmak istemiştir. O demiştirki, «Türk çocuğu, ecdadını

tanıdıkça daha büyük şer yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır. Dünyanın en güzel eserleri karşısında duyduğum hayranlık yanında, milletime ait eserlerden büsbütün başka bir heyecan duymuşumdur. Birincileri güzel gören bir insanın zevki ile seyredirim. İkincisini benimseyerek ve onda milletimin müşterek vasıflarını bulan milli bir gurur ve heyecanlı hislerle görürüm. İşte böylece tarihimizin yakın geçmişte ve daha eski çağlarda milli benliğimizi aramak, bilmek ve onu yaşatmakla, bugünü idrak etmiş oluyoruz. Yalnız birde bu vesile ile şuna işaret etmek isterimki, tarihte hatalı gördüğümüz şeylerden bir intibah dersi almalıyız».

Atatürk, Osmanlı Devletinin çökme sebeplerini bilmekle iyi dersler almıştır. Fakat, gene Osmanlı Devletinin yükseliş devri için, hayranlık ve muhabbet beslemiştir. Onun için, Fatih sadece bir Türk büyüğü değil, cihan tarihinde de en büyük adamdır. Devlet kuran Osman, ve Orhan da bulduğu karakterler üzerinde bilhassa hassasiyetle durmuştur. Fakat asıl Türk varlığına maddi ve manevi eserleri ile katkıda bulunan kişilerin tanıtılması ve tarihi değerlerinin ortaya çıkmasını ön görmüştü. Çünkü : **Medeniyet eserleridir ki, tarihte bir kavme esas yerini buldurur».**

Afet İnan Hanımefendinin zaptettiği ve bize ulaştırdığı bu tarihi görüş açısından, Atatürk'ün tarih tezi üzerinde neden bu kadar önemle durduğunu ve özel bir Dil - Tarih Kurumunu kurduğunu bize açıkça anlatmaktadır.

AHLAKİ KARABET - Milliyet hayatı içinde yer alan dini ahlâk ve terbiye üzerinde de durarak şöyle demektedir, «Her şeyden evvel, maneviyatın, kalp ve vicdan kuvvetinin yüksek tutulması şarttır. Bir dinin tabii olması için akla, fenne ve ilme ve mantığa uygun olması lazımdır. Bizim dinimiz akla en uygun ve tabii bir dindir. ve bundan dolayı son dindir. Türk Milleti daha dindar olmalıdır. Yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır. Dinime bizzat hakikata nasıl inanıyorsam öyle inanıyorum». demek sureti ile dine olan inancını belirttiği gibi, «bizim dinimiz milletimize aşağılık, miskin ve hor görünmeye tavsiye etmez. Aksine Allaha, Peygamberde insanların ve milletlerin yücelik ve şereflerini muhafaza etmelerini emreder». «Bazı kimseler asri olmayı kâfir olmak sayar. Asıl küfür onların bu zanıdır». demek sureti ile irticai düşüncelerin dinle ilgisi bulunmadığını da açıklar.

DİL - unsurunda ise, Atatürk «Milli duygu ile, dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli duyguların gelişmesinde başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerindedir. Yeterki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır. «Kat'i olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin milli dili ve milli benliği bütün hayatın da hakim ve esas olacaktır». demektedir.

SİYASİ VARLIKTA BİRLİK - «Muayyen bir mıntıkada yerleşmiş kendine has bir kuvvete sahip fertlerin mecmuu heyetinden bir mevcudiyet halidinki, Devlette tecelli eder.

Yukarıdanberi izah edegeldiğimiz Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının temeli Türk milletine ve Türk vatanına sevgidir. Bu sevginin muhatabı olan Türk milleti, Türk tarihi, Türk dili, Türk vatani, Türk ırkı, Türk devletinde iştirakten meydana gelmiş, yani tesanüt unsurları yaratmış içtimai bir topluluktur. İşte bu topluluğu kül halinde bütün bu varlıkları ile seven ve onu yüceltmek isteyen herkes Türk Milliyetçisidir.

Bu görüş muhtevası hem Atatürk'ün 1924 tarihli teşkilâtı esasîyesinde, hem de kurduğu C.H. Partisinin o zamanki milliyetçilik umdesinde de mütena yerini almıştı. C.H.P.nin onun zamanındaki programında, bu madde şöylece yer almıştı.

«C.H. Partisi Milliyetçiliği; gerek müstakil, gerek başka devletlerin teb'ası halinde yaşayan **bütün Türkleri** bir kardeşlik hissi ile sevmek, onların refahını dilemekle beraber hariçteki bu Türkleri kendi siyasi iştiğal hududundan hariç tutar. Partinin ve yeni **Devletin** telakisine göre, **TÜRKİYE CUMHURİYETİ DAHİLİNDE TÜRK DİLİ İLE KONUŞAN, TÜRK KÜLTÜRÜ İLE YETİŞEN, TÜRK ÜLKÜSÜNÜ** benimseyen her vatandaş, hangi din ve mezhepten olursa olsun **TÜRK TÜR**».

«Türk milleti büyük insanlık ailesinin yüksek ve şerefli bir uzvudur. Bu itibarla bütün insanlığı sever. **MİLLÎ MENFEATLARINA DOKUNULMADIKÇA BAŞKA MİLLETLERE KARŞI DÜŞMANLIK BESLEMEZ VE TELKİN ETMEZ. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ BÜTÜN ÇAĞDAŞ MİLLETLERLE BİR AHENKTE YÜRÜMEKLE BERABER TÜRK İÇTİMAİ HEYETİNİN HUSUSİ SECİYESİNİ VE BAŞLI BAŞINA MÜSTAKİL HÜVİYETİNİ KORUMAYI ESAS SAYAR. BU İTİBARLA MİLLÎ OLMAYAN CEREYANLARIN MEMLEKETE GİRMESİ VE YAYILMASINI İSTEMEZ.**

Bu anlamın Atatürk'ün milliyetçilik görüşüne ne kadar uyduğu yukarıdaki görüşlerle karşılaştırılınca ayan beyan ortaya çıkmaktadır.

*
**

Atatürk'ün Türk Milliyetçiliği hakkındaki görüşlerini böylece belirttikten sonra, bence Osmanlı dönemi Türk Milliyetçiliği ile Avrupa milletlerinin milliyetçilik anlayışlarının Cumhuriyet Türkiye'si'nin Atatürk'çü Milliyetçilik anlayışı arasındaki bariz farkını göstermekte faide vardır.

Yer yüzünde Milliyetçilik fikrinin Hun İmparatorlarından Çiçi tarafından siyasi literatüre sokulduğu, Prof. HIRTA tarafından ifade edildiğini bilmekteyiz. Bu ifade, Milliyetçiliğin Avrupa'dan Türklere geçtiğini değil, Esasen Avrupa'da Milliyetçilik doğmadan evvel Türklere Milliyetçilik mefküresinin bulunduğunu belirlemektedir. Ancak, İmparatorluklar bünyesinin icabı olarak, Milliyetçilik mefküresi yerini evvela Dini mefküreye, bilaherede Osmanlılık mefküresine terketmiştir. 19. Yüz yıl Avrupa Milliyetçilik cereyanı Türklere'de yeni uyanışa vesile olmuştur.

Hunlarda, Göktürklerde, Karahanlılarda, Selçuklularda, bugünkü milliyetçilik anlayışının unsurlarına rastlamak mümkündür. Biz, Milliyetçiliğin Avrupa'da doğu-

şu ile yeniden tarih sahnesine çıkan Türk Milliyetçiliğinin tarihi gelişimi açısından, Atatürk'ün Milliyetçilik anlayışı ile, bu tarihi gelişim sırasındaki farklılığa dikkati çekeceğiz.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Avrupa milliyetçilik cereyanı ile, Osmanlı İmparatorluğunda evvela Müslüman olmayan unsurlar sonrada Türk olmayan Müslüman unsurlar milliyetlerine sarılıp ayrıldıktan sonra, Türklerde kurtuluş yolu aramaya başlamışlardır. Bu arayışı 3 fikri ve siyasi mefküre içinde mütelea edebiliriz.

Birincisi, Namık Kemal'in temsilcisi olduğu ve Osmanlı Vatanı üzerinde Müslüman unsurların birlikte yaşamaları esas aldığı Vatanı Milliyetçilik.

İkincisi, Prens Sabahattinin temsil ettiği, etnik unsurlara dayanan, bir ademi merkeziyet yönetimi, Federatif bir devlet şekli, Tabiiyette Milliyetçilik.

Üçüncüsü, Ziya Gökalp'ın temsil ettiği bütün Türklerin bir bayrak altında toplanmalarını hedef alan Türk milliyeti mefküresi, TÜRKÇÜLÜK. Türk Milliyetçiliği.

İlk iki cereyanın, Uanizlamizm ve panottomanizm gibi, bir netice istihsal edemeden tarihe karıştığı gibi, Atatürk Milliyetçilik anlayışında tamamen dışında kaldığı birer bedehattir.

Türkçülüğe gelince. Gökalp tarafından temsil olunan bu görüşün, Bütün Türkleri kapsamına alan geniş siyasi muhtevası bir yana bırakılırsa, harsi noktai nazardan mütebakat halinde olduğu görülür. Dil, Tarih, menşe birliği, Din, Ahlâk ve siyasi varlıkta birlik kavramlarında beraberlik vardır. Gökalpa göre Türkçülüğün siyasi gelişmesinde 3 safha vardır. Bunlardan birisi, Türkiyeciliktir. Türkiye Devleti kurulmalı Türkler burada birleşmelidir. Bu Türkçülüğün birinci siyasi hedefidir.. İkincisi Oğuzculuk dediği, Azarbaycan Türkleri ile Türkiye Türkleri'nin birleştirilmesidir. Ziya Gökalpa göre bu iki siyasi hedef kısa zamanda tahakkuk edecektir. Üçüncü ve son merhale olan, Ural-Altay kavmini, Yani bütün Türkleri bir bayrak altında toplama ülküsüdür ki, bu ülkünün gerçekleşip gerçekleşmemesi önemli değildir.

Türkçülüğün bu siyasi görüşü Atatürk tarafından benimsenmediği, bu gibi siyasi görüşlerin millete faide yerine zarar getirdiğini, dış Türklere karşı sevgi duyulmakla beraber, Türkiye Cumhuriyeti siyasetinin Türkiye sınırları ile hudutlandırıldığı ifade edilmiştir. Gerçi Türkiye Devleti kurulmuştur. Gökalp'ın arzusu yerine gelmiştir. Azarbaycan bağımsız olmuştur. Ne yazıkki, Türkiye devleti kurulduktan sonra, Azarbaycan Devleti bölünerek yarısı Rusya, yarısında İran hakimiyetine girmiştir. Bu gerçekliği gören Mustafa Kemal, C.H. Partisi programında da belirtildiği gibi, Türk milliyetçiliğinin, ister bağımsız olsun, ister diğer milletlerin tabiiyetinde olsunlar Türklere sevgi ve mutluluk dilemekle beraber, Bu Türkleri Türkiye siyasi anlayışı içinde mütelea etmemiştir.

Ziya Gökalp, İslamı bir vahdet telaki ettiği için, İslamın Türkte olmasını üzere -ze- rinde şiddetle durmakla beraber, Atatürk Alfabesinin değiştirilmesini ve hilafetinde kaldırılmasını istememiş, onun Türkiye B.M. Meclisinin manevi şahsiyetinde bırakılmasını istemiştir. Oysaki, bu isteğin milli devlet anlayışı ile bağdaşması bir yana, umum Müslümanların başı sayılan halifenin onlara sahip çıkamaması halinde mevcudiyetinden de bir mana anlaşılmayacağı tabii olan bu hal Atatürk milliyetçiliği anlayışında da yer bulmamıştır. Bütün bunlara rağmen, Gökalp'ın içinde bulunduğu siyasi atmosfer ve üçlü mefkûre anlayışının tevhide zarureti, Gökalpı bu hususta geniş düşünceye sevk etmiş isede, Türkiye Cumhuriyetinin ve Türk Devletinin kurulması için, İstiklâl Harbinden itibaren Mustafa Kemal'in etrafında toplanan bütün Türkçüler, Türk milliyetçilik bayrağını bütün şer unsurların mümaanaatına rağmen, şerefle taşıymaktadırlar. Taşıyacaklardır.

Atatürk Milliyetçilik anlayışının, Avrupa milletlerinin milliyetçilik anlayışından farklıdır. Çünkü : Avrupada milletler, Milliyetlerini bir üstün ırk, şerefli ırk anlayışı içinde hodgamca mütalaa etmişlerdir. Meselâ İngiltere bir asalet davasında bütün diğer milletlere üst perdeden bakmışlardır. Bugünde aynı zihniyette-dirdirler. Şu kadarki, ellerinden müstemlekeleri gitmiştir. Almanların Atatürk dönemi egoizmi, Hitlerle ırkçılığın son safhasına gelmiştir. Bu safha o milletin başını yemiştir. Bugünde teknik açıdan bu egoizmleri devam ediyor. İtalyanlar üstün ırk tezlerini Hukuki üstünlüklerine bağlıyor, olmanın hayalini taşıyorlardı. Bu iddialarının acısını Musoloni faşizmi ile çektiler. Hulasa Atatürk devri devletlerinin o günkü halleri ile, bugün gerek Avrupa ve gerekse Asya'nın büyük devletlerinin milliyetçilik anlayışları bütün iddialara rağmen insancıl olamamıştır. Oysa Atatürk, İnsanlık ailesini bir vücut telaki etmekte, Bütün insanlığı sevmekte, bütün milletleri eş değerde görmekte, yarınki dünyayı, bir birine karşılıklı sevgi ve saygı besleyen milletler topluluğunun dünyası telaki etmekte idi. Bugün Birleşmiş Milletlerdeki 4. Büyükler zihniyeti, bu büyüklere verilen Veto hakkı meselesi, hala yer yüzündeki milletlerdeki milliyetçilik anlayışı ile, Atatürk'ün aradığı milliyetçilik anlayışı en belirgin şekilde kendisini göstermektedir.

İktisadi, kültürel, siyasi yönden, her türlü emperyalizmin sömürünün ortadan kaldırılması, Eşit haklara sahip, karşılıklı sevgi ve saygı halesi için Birleşmiş bir Milletler Topluluğu Atatürk milliyetçiliğinin dünya görüşüdür. Onun içindirki Atatürk Türk milletinin olduğu kadar, esir milletlerinde bayrağı olmuştur. Bu bayrak istikbalde hükümünü icra edecektir. Atatürk daha 1921 lerde dünyaya şöyle sesleniyordu :

«Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmaya mahkumdür. İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak çok kardeş milletler vardır. Onların yeniden doğuşu şüphesiz terakkiye ve refaha müteveccih olacaktır. Müstemleke ve emperyalizm yer yüzünden yok olacak yerlerine, MİLLETLER ARASINDA YENİ

BİR AHENK VE İŞ BİRLİĞİ ÇAĞI HAKİM OLACAKTIR». Bu sözlerin büyük nisbette gerçekleştiğine bugün şahit olduğumuz gibi, yarınlarada ümitle bakmaktayız.

Hulasa, Atatürk'ün Milliyetçilik anlayışı, Tarihi ile, Dilile, Kültürü ile, Vatani ile Türk Milletini sevmek ve onu insanlık aleminin şerefli bir üyesi mertebesine yükseltmektir. diyebiliriz.

İSTİFADE OLUNAN ESERLER

- 1 — Atatürk - NUTUK - Cilt. I. II. III. M.E.B. Yayınları. 1951
- 2 — Prof. Dr. Afet İnan - M. KEMAL ATATÜRK'TEN YAZDIKLARIM. M.E.B. Yayınları. 1971
- 3 — Şevket Süreyya Aydemir - Tek Adam - Cilt : I. II. II. Yüksel Matbaası. 1952
- 4 — Kâzım Karabekir - İstiklâl Harbinin Esasları - Sinan Matbaası. 1951
- 5 — Mahmut Esat Bozkurt - Atatürk İhtilâli - As Matbaası. 1967
- 6 — F. Kanderir - Rauf Orbay - Sinan Matbaası. 1965
- 7 — Hikmet Dizdaroğlu - Namık Kemal - Hayat, Sanat, Eserleri - Yeni Matbaa. 952
- 8 — Ziya Gökalp - Türkçülüğün Esasları - Tan Matbaası. 1952
- 9 — Ziya Gökalp - Türkleşmek, İslamlaşmak, Mufasırlaşmak. - Tokar Basimevi. 1974
- 10 — Şevket Baysanoğlu - Ziya Gökalp için yazılanlar - Söylenenler C. I. Kardeş Matbaası. 1964
- 11 — Prof. Dr. Mümtaz Turhan - Atatürk İlkeleri ve Kalkınma - Şehir Matbaası. 965
- 12 — Sait Arif Terzioğlu - İnsancıl Atatürk - Yeni Matbaa. 1964
- 13 — Falih Rıfkı Atay - Atatürk Ne idi? - Doğan Kardeş Matbaası. 1968
- 14 — Yaşar Nabi - Atatürkçülük Nedir. Varlık Yayınları Derleme. Ekim b. 1963
- 15 — Sadi Borak - Atatürk'ün Özel Mektupları - Varlık Yayınları - Dilek Mat. 1970
- 16 — İsmet Kür - Anıları ile Atatürk - Güneş Matbaası
- 17 — Abdülhadi Toplu - Türk Milliyetçiliği ve Karşı İdeolojiler. 1978
- 19 — Başbakanlık - ATATÜRK. B.B. Matbaası. 1973
- 20 — KURT STEINHANS - M. Aktaş - Atatürk Devrim Sosyolojisi - Hilal Mat. 1973
- 21 — CHAR H. SHERRILL - Alp Ilgaz - Tercüman 1001 Temel Eser.
- 22 — LORD K. ROSS - Ayhan Tezel - ATATÜRK - İstanbul Matbaası. 1966
- 23 — ARMSTRONG - Peyami Sefa - BOZKURT - Hisar Matbaası. 1955

GERÇEK KOOPERATİF KAVRAMI

Nurettin HAZAR

Yeni Bir Deyim :

Daha sonra bu müesseseye kooperatif adı konulmadan önce, kooperatifçilik literaturundaki ilk yazılı metinlerin sahipleri (1) İngiltere'de **Pieter Cornelius Ploekhoj** (1659) ile **John Bellers**'den (1696) beri çeşitli yazar ve düşünürler değişik kelimelerle açıklamalar ve tanımlar yapmışlar ve fakat hiçbir zaman ve hiçbir kimse başka - başka şeyler akla getirmemiştir. Açıklama ve tanım sahiplerinin hepsi hep aynı şeyi, kooperatif kavramını kastetmişlerdir. Yani bugüne kadar bir ikili anlam söz konusu olmamıştır. Yurtda ve yurt dışında kooperatiflerin ikiye - üçe ayrılarak bir kısmına öz, ötekilerine üvey gözüyle bakıldığı görülmemiştir.

Bilmiyoruz, «biz bize benzeriz» atalar sözüne uymak için midir, nedendir, bu konuda da ilk başkalık Türkiye'de görüldü... Gerçekten de son bir kaç yıl içinde «**Demokratik Halk Kooperatifçiliği**» veya «**Demokratik Halk Kooperatifleri**» diye bir deyim ortaya çıkmıştır.

Şimdiye değin bütün Dünya'da yerleşmiş kooperatifçilik anlayışına yabancı gelen bu deyimın ne anlama geldiği açıklığa kavuşmadığından, bunu söyleyenlerin bilerek mi yoksa bilmeden mi telaffuz ettikleri belli olmamaktadır. Ancak bu deyimın anlamını merak etmeden kullananlar olduğu gibi, bilerek ve belirli bir maksadı anlatmak için dile getirenler olduğu da muhakkaktır.

Deyimin Raslandığı Yerler :

«Demokratik Halk Kooperatifçiliği» deyimini, kooperatifçilikle il-

(1) Helmut Faust, «Geschichte der Genossenschafts bewegung», sf. 45 - 46, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt/Main - 1977; Margaret Digby, «The World Co-operative Movement», sf. 12 - 14, Londra 1960

gisi olsun olmasın resmî ve gayri resmî ağızlardan, meslek toplantılarından siyaset kürsülerine kadar birçok yerde kullanılmıştır. O kadar ki, bunun «**Karınca**» sütunlarına bile girdiği görülmektedir. (Bunlardan aşağıda söz edilecektir.)

Bundan başka, değişik şekilde de olsa, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânına** da girmiştir. (2) Gerçekten, plânın 708, 1001 ve 1010 sayılı paragraflarında «demokratik kooperatifçilik deyimi» geçmektedir.

Kooperatif Kelimesine Bir Sıfat Eklenmesine lüzum Var mıdır?

Sonradan bir çok memleketlerce örnek alınan Alman Kooperatifçiliğinin kurucularından **Friedrich Wilhelm Raiffeisen**'in ta kendisiyle anılacak sistemin ilk adımı sayılan 1849 da meydana getirdiği Flammersfeld Derneği (Flammersfelder Hülfsverein Zur Unterschützung Urbemittelter Landwirte) ile birlikte ortaya attığı «**Einer Für Alle-Alle Für Einen = Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için**» şiarı (3) ile anlatılmak istendiği gibi, kooperatif kavramı olarak «belirli meslek veya halk kesimlerinin, ortaklaşa ihtiyaçlarını elbirliği ve karşılıklı yardımla giderilmesi amacıyla oluşturdukları, kendilerince yönetilen kuruluşlardır» (4). Bu kuruluşlarda esas, hak ve vecibelerde eşitlik ve gönüllülüktür. Prof. Cahit Talas kooperatifçiliği, «ekonomik çıkarlarını savunmak için insanların, ihtiyari olarak, eşit şartlar altında birleşerek vücuda getirdikleri bir teşkilatlandırma şekli» diye anlatmaktadır (5). Çeşitli yazarların ve değişik ülke kanunlarının ortaya koyduğu tanımlar da aşağı yukarı aynı mahiyettedir (6).

Görüldüğü gibi, kooperatif demek, halk için olan ve halkın kendisine ait olan ve kendisince kurulan ve yönetilen (demokratik) bir kuruluş demektir. Yani halk ve demokratik kavramları esasen kooperatif kavramının içinde vardır.

(2) Plan metni, 9.4.1979 gün ve 16609 sayılı Resmî Gazete'de yayınlamıştır.

(3) Werner Abresch ve Friedhelm Kaiser, «Zukunft Gewelinen», sf. 114 Steinbock Verlag, Hannover - 1968.

(4) Nureddin Hazar, «Kooperatifçilik Tarihi» sf. 34, Tarım Kredi Kooperatifleri Yardımlaşma Birliği Vakfı, Ankara - 1970.

(5) Prof. Cahit Talas, «Kooperatifçilik ve Devlet» başlıklı yazı «100 üncü Yılda Tarım Kooperatifçiliğimiz», sf. 24, T.C. Ziraat Bankası Koperatifler Müdürlüğü Yayınları No. 16, Ankara - 1964.

(6) Çeşitli kooperatif tanımları için bakınız : 4 sayılı notta gösterilen eser, sf. 34 - 40.

Bu durumda kooperatife halk, demokratik v.b. herhangi bir sıfat eklenmesi gerekli bulunmamaktadır.

Kooperatifçilik Tarihi Açısından :

Bilindiği gibi modern anlamda ilk kooperatif olan Rochdale Tüketim Kooperatiflerinin kurucu ortakları; Rochdale kasabesindeki çeşitli iş yerlerinde çalışan 1 si kadın 27 si erkek 28 kişiden ibaret olup, yaşları 19 ile 59 arasında idi. Değişik siyasi görüşte olan bu insanlardan 12 si sosyalist, 7 si chartist idi, 9 unun ise siyasi inançları tespit edilememiştir. Bunlardan 16 sı dokumacı ve trikotajcı (fanilacı), 2 si şapkacı ve öteki 10 u çeşitli iş dallarında çalışan basit işçilerdi. İşte bu kişiler ortaklaşa ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla, kendilerince yönetilecek bir teşkilatta biraraya gelmişlerdir (?).

Görüldüğü üzere, Rochdale Tüketim Kooperatifi halkın en dip ve yoksul bir tabakasınınca kurulmuş (21 Aralık 1844) ve bunun yönetimi bizzat kendilerince yapılmıştır. Dünyanın başka yerlerinde ve bu arada Türkiye'de de gerçek kooperatiflerde durum aynıdır. Devletçe ve (İngiltere'de Robert Owen, William King, Sosyal Hıristiyanlar, Fransa'da Charles Fruier, Philipp Buchez, Louis Blanc, André Godin, Charles Gide, Almanya'da Victor Aimé Huber, Hermann Schulze Delitzsch, Friedrich Wilhelm Raiffeisen, Wilhelm Haas, Eduard Pfeiffer, İsviçre'de Rahip Johann Ev. Traber, Türkiye'de Mithat Paşa, Ahmet Cevat Emre, Yusuf Saım Atasagun, Nusret Uzgören gibi) bazı düşünür, aydın ve yöneticilerin ihtiyaç sahiplerinin teşkilatlanmalarına öncülük etmesi, yol göstermesi, önderlik etmesi, önyak olması ve bunları teşvik etmesi gerçek kooperatifçiliğe ve davaya inananların teşebbüslerine gölge düşürmez ve kooperatiflerin birer halk kuruluşu olduğu niteliğini ortadan kaldırmaz. Bu; Rochdale Tüketim Kooperatifi için olduğu kadar, 1848 ihtilalinden sonra Fransa'da ortaya çıkan çok sayıda üretim kooperatifleri, Almanya'daki Raiffeisen ve Schulze-Delitzsch tarım kredi ve esnaf kooperatifleri ve Türkiye'deki Memleket Sandıkları, 1913 de meydana çıkan Çırçır, Unkapanı ve Karaköy gibi Tüketim Kooperatifleri, ilki incir komisyoncularından usanan çiftçilerce Ege'de meydana getirilen tarım satış kooperatifleri (1914) ve

(7) Arnold Bonner, «British Co-operation», sf. 41-58, 499-501 ve 508-510, Co-operative Union Ltd. Yayınevi, Manchester - 1961;

Nureddin Hazar, 4 sayılı notta gösterilen eser, sf. 70-91, Helmut Faust, «Geschichte Der Genossenschaftsbewegung», sf. 103 - 114 Fritz Knapp Verlag, Frankfurt, Main - 1977.

1925'de kurulan «Ankara Memurları İstihlak Kooperatifi» için de doğrudur (8).

Kooperatifçilik İlkeleri Açısından :

Bugün **Milletlerarası Kooperatifçilik ilkeleri** diye adlandırılan **Rochdale Kooperatifçilik İlkeleri**, Rochdale Öncüleri'nin uyguladıkları esas ve kurallardan çıkarılmış ilkeler olup, 1857'de ilk baskısı yapılan George Jacop Holyoake'ın (1817 - 1906) «The History of the Rochdale Pioneers» adlı eserinde bunlar ondört olarak sayılmış ve fakat Rochdale Tüketim Kooperatifince 1860'da yayımlanan «Yıllık Almanak» ta dokuz madde halinde zikredilmiştir. Milletlerarası Kooperatifler Birliği (ICA) bu ilkeleri önce yedi (1937) ve sonra da altı (1966) başlık altında kabul etmiştir. Bu altı ilke şunlardır : Serbestçe katılma, demokratik yönetim, sermayeye sınırlı faiz, risturn, kooperatifçilik eğitimi, öteki kooperatifçilik kuruluşlarıyla işbirliği (9).

İlkeler arasında «**demokratik yönetimin**»in yer aldığı açıkça gösterilmektedir. Serbestçe katılma ilkesi de aynı mahiyette bir düzenlemedir. Öteki dört ilkenin ise halkçılığın taa kendisi olduğuna şüphe yoktur.

Başka bir deyişle, kooperatifçilik ilkesine bağlı kooperatifler, zaten halkın malıdır ve demokratiktir.

Demokratik Halk Kooperatifçiliği Ne Ola Ki?

Kooperatifçilik deyince esasen demokratik'in de halk'ın da bu kavramın içinde olduğu açık olduğuna göre, bilineni tekrar demek olan demokratik ve halk sıfatlarını kooperatif veya kooperatifçilik kelimesinin önüne getirmenin anlam ve maksadı ne olmalı acaba?. Bunu araştırıp cevabını bulmağa çalışalım.

Elimizde bu konuda iki maakle ve bir de küçük bir kitap vardır. Makaleler «Karınca»da çıkmıştır ve Prof. Ziya Gökalp Mülayim ile Ali

(8) Bu konularda bakılabilir : N. Hazar'ın 4 ve Helmut Faust'un 1 sayılı notlarda gösterilen eserleri.

(9) A. Bonner, 7 sayılı notta gösterilen eser, sf. 48 - 49,
H. Faust, 1 sayılı notta gösterilen eser sf. 109 - 114,
N. Hazar, 4 sayılı notta gösterilen eser sf. 87 - 89.

Topuz'a aittir ⁽¹⁰⁾. Kitapsa gene Prof. Z. Gökalp Mülayim'in imzasını taşımaktadır ⁽¹¹⁾.

Önce Ali Topuz'un yazısından başlayalım.

«Kooperatifçiliğimizde Yapısal Dönüşüm ve Kârın Paylaşımı» başlığını taşıyan, Köyişleri ve Kooperatifler Bakanı Ali Topuz imzasıyla yayımlanan söz konusu yazıda, «Özünde köylümüzün gerçekleştirebileceği en üst üretime ve en yüksek gelire ulaşmak olgusu yatan bir modelin siyasal adı **Demokratik Halk Kooperatifi**, kurumsal adı ise demokratik yapılı **üretim kooperatidir**» denilmektedir. Daha sonra yazıda «Her ekonomik üniteye olduğu gibi kooperatiflerde de bir artık değer yaratılır» demek suretiyle Karl Marx'ın «artık değer» nazariyesi hatırlanmakta ve yazının sonlarına doğru «gelirin ortaklara dağıtılması, kuşkusuz yaratılan tüm artığın paylaşılması gerekmektedir. Üretimde kullanılan mallar eğer varsa bireysel işletmeler dışında kullanılan toprak da katkıları oranın yaratılan artıktan payını almalıdır. Ancak demokratik yapılı üretim kooperatiflerinde emek getirici dışında hiç bir değer paylaşılmamalıdır» görüşlerine yer verilmekte ise de, ifadenin açık olmaması sebebiyle ne denilmek istendiği iyice anlaşılmamaktadır.

Eğer köylerde üretim kooperatifleri kurulsun, bunların gelirleri en yüksek seviyeye çıkarılsın ve gelirler üretimde rol alan unsurlar arasında dağıtılsın demek isteniyorsa, zaten uygulama da bu yönde olduğuna göre, getirilmek istenilen yeniliğin ne olduğu belli olmamaktadır. Cümledeki «... emek getirici dışında hiçbir değer paylaşılmamalıdır» ibaresinin Türkçeye uygun olup olmaması bir yanda dursun, anlayabilecek çok kimse çıkacağı sanılmamaktadır. Bir maksat olduğu ve fakat izah edilemediği için bunun mahiyetinin açıklığa kavuşamadığı ortadadır. Köylümüzün isterse üretim kooperatifi kurmasına kim engel olabilir? Ancak bunun gönüllü bir kooperatifçilik olacağını herkes bilmektedir. Akli eren yol gösterir, fakat zorlama ve mecburi kooperatifçilik düşünülemez! İsrail'de mülkiyet hakkını tanımayan ve tam bir kolektivist yapıya sahip olan **Kibutzların** sayılarının

(10) Prof. Ziya Gökalp Mülayim, «Kooperatifçilik Politikası» Karınca, sayı 495, Mart 1978 sf. 1-2;

Ali Topuz, «Kooperatifçiliğimizde Yapısal Dönüşüm ve Kârın paylaşılması» Karınca, sayı 500, Ağustos 1978, sf. 10-12.

(11) Prof. Ziya Gökalp Mülayim, «Demokratik Halk Kooperatifçiliği» Köy-Koop yayınları 3, Ankara - 1979. Kitap, bir önsüz ile günlük gazetelerde çıkmış on bir yazıdan ibarettir.

ve üyelerinin gün geçtikçe azaldığı unutulmamalıdır. Hür bir düzen tanındığı takdirde Sovyetler'deki **Kolhozların** ayakta kalabileceğini ve bir tek üyesini bile bünyesinde tutabileceğini kim iddia edebilir?

Durum böyle olunca, yazıdaki görüşler, «köylerde üretim kooperatifleri, demokratik halk kooperatifçiliği, artık - değer, emek getirci değer paylaşılmamalıdır» gibi söz ve deyimlerin alt alta yazılmasından ibaret kalmaktadır. Dolayısıyla Kooperatifçiliğin önüne «demokratik» ve «halk» kelimelerinin eklenmesi haklı bir gerçeğe bağlanamamaktadır.

Artık - Değerin Burada Yeri Var mıdır?

Bu arada sözünü ettiğimiz «Kooperatifçiliğimizde Yapısal Dönüşüm ve Kârım Paylamışı» başlıklı yazıda anılan artık değer nazariyesinin konumuzla ve kooperatiflerle ilgisinin derecesi üzerinde kısaca durmak istiyoruz. Bilindiği gibi, Karl Marx'ın (1818 - 1883) David Ricardo'nun (1772 - 1823) iş - değer (= Arbeitswert) nazariyesine dayanarak ortaya attığı artık - değer (= Mehrwert, Plus - vlauve) nazariyesinin yanlışlığı ve bilimsel dayanaktan yoksun olduğu isbat edildiği için ⁽¹²⁾ böyle ciddi bir yazıda bundan söz edilmesi sebebi anlaşılamamıştır.

Kaldı ki, bir an için nazariyenin doğru olduğu kabul edilse bile, ücretle istihdam edilen bir işçinin belirli bir zaman içindeki çalışması sonunda ürüne kazandırdığı halde kendisine ödenmeyip iş sahibi tarafından ahkonulan değer bölümü olduğu farzedildiği için artık - değer diye adlandırılan fiktif (nazari, gerçek olmayan) kavramın ⁽¹³⁾ kooperatiflerde söz konusu olamayacağı açıktır. Çünkü kooperatiflerde işveren ve işçi olmayıp ortaklar vardır. Ortaklar da ücret almayıp, ortaklaşa çalışma sonunda elde edilen ürünleri (değerleri) katkıları oranında paylaşırlar veya risturndan paylarını alırlar. Artık - değer; belki ücretle işçi çalıştıran kooperatife ait işyerlerinde, işletmelerde, fab-

(12) Hilmi Ziya Ülken, «Tarihi Maddeciliğe Reddiye», sf. 219 - 227 Üçüncü baskı, İstanbul Kitabevi, İstanbul - 1976;

Namık Zeki Aral, «Memleketimizde Marksizm», Türkiye İktisat Gazetesi, 21.3.1968 - Ankara.

(13) H. Z. Ülken, 12 sayılı notta gösterilen eser; Dr. R. Sellien ve Dr. H. Sellien «Dr. Gablers Wirtschafts - Lexikon», Cilt II, sf. 1947, Verlag Dr. H. Gabler, Wiesbaden - 1956;

Prof. Dr. Cahit Talas, «Ekonomik Sistemler», sf. 173 - 178, Sevinç Matbaası, Ankara - 1969.

rikalarda, bir de kooperatiflerle ilgisi olmadığı halde kendilerine kooperatif adını veren çalışanlara saat birimi esasına göre ücret ödüyen kolhoz tipi iş yerlerinde söz konusu olabilir.

Yazıda anlatılmak istenilen tarım kesiminde kurulacak üretim kooperatifi, işveren emir ve yönetiminde çalışan bir işletme olmadığına ve kolhoz tipi bir uydurma kooperatifin kastedildiği düşünülmeyeceğine göre, **artık -değerin konumuzla ilgisi ve kooperatiflerde yeri olmayacağı** ortaya çıkmaktadır.

Öteki İddia ve Görüşler :

«Kooperatifçilik Politikası» başlıklı yazısında Prof. Z. G. Mülayım, «... 1163 sayılı Kooperatifler Yasası, antidemokratik bir yapıya sahip olan tarım satış ve tarım kredi dahil, bütün kooperatifleri kapsayacak biçimde yeniden düzenlenmelidir. Yeni yasal düzenlemede **demokratik halk kooperatifçiliği** esas alınmalıdır» demektedir.

Görüldüğü gibi, **demokratik halk** kooperatifçiliğinin ne olduğu yazar tarafından izah edilmemekte, yalnız tarım satış, tarım kredi ve bazı başka kooperatiflerin antidemokratik nitelikte olduğu ileri sürülmektedir. Adı geçen kooperatiflerle ilgili mevzuatın, varsa, antidemokratik hükümlerden arındırılmasına kimsenin bir diyeceği olamaz. Ancak bu maksadı anlatmak için bir de demokratik halk kooperatifçiliği deyiminin işin içine karıştırılması sebebi anlaşılmamaktadır. Ne kastedildiği anlatılmadığı için, demokratik ve halk kelimeleri cümle içinde başıboş, anlamsız ve konuyla münasebet derecesi ve bağı anlaşılmaz halde kalmıştır.

Ancak, yazar, yukarda sözünü ettiğimiz kitabında bu konuda bazı açıklamalarda bulunmaktadır. «Önsöz»de şu cümlelere yer verilmektedir : «... Sömürüye karşı gerçek kooperatifin hem **demokratik** olması, diğer bir deyimle **Devlet güdümünde değil**, ortaklarının demokratik yönetiminde olması; hem de **dar gelirli üretici ve tüketicie, siyasal bir deyimle halka dayanması** isteniyor. Teori bu yönden geliştiriliyor; geniş halk kitlelerini ekonomik yönden harekete getiren kooperatifçilik uygulaması, özellikle Köy-Koop'un bayraktarlığında bu yönde yapılıyor (14).

27.1.1977 tarihini taşıyan «Köy-Koop» başlıklı kitabın ilk yazısında Prof. Z. Gökalp Mülayım, «Bir kaç yıldır fahri danışmanlığını da yapmam nedeniyle çok yakından tanıdığım Köy-Koop'u **bir koopera-**

(14) Prof. Z. G. Mülayım, 11 sayılı notta gösterilen kitap, sf. 5-6.

tifçi bilim adamı olarak incelemeğe çalışacağım» dedikten sonra, şu görüşleri ileri sürmektedir!

«... Ülkemizde varolan tarım kooperatiflerini, **devlet vesayeti altında olan kooperatifler ve demokratik kooperatifler** olmak üzere iki ana gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan **devlet vesayeti ve yönetimi altında olan tarım kredi, tarım satış ve pancar kooperatiflerinin** tarihçesi oldukça eski olup, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar gitmektedir... **Demokratik kooperatiflerin en büyük kısmını ise köy kalkınma kooperatifleri oluşturulmaktadır.** Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği (Köy-Koop)ni kurmuşlardır... Köy-Koop, demokratik bir kooperatif üst örgütüdür... **Genel Müdür ve diğer personeli de yönetim kurulunca atanmaktadır...** Köy-Koop ve ona bağlı kooperatifler, kırsal alana, yatırıma yönelik, **gerçek anlamda bağımsız demokratik halk kooperatifçiliğini** getirmiştir. Köy-Koop denemesi Türkiye'de devlet ile kooperatifler ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymuştur. Bu denemeye kadar kırsal alanda kooperatifler hep devlet vesayeti ve yönetiminde gelişmekte idi Halbuki Köy-Koop denemesi artık **devletin bu vesayete son vermesi ülkede demokratik halk kooperatifçiliğinin geliştirilmesi** zamanının geldiğini göstermektedir. Köy-Koop denemesi ile, **köylü, kendi kooperatiflerini yönetebileceğini** kanıtlamış bulunmaktadır» (15).

Bu görüşlere, kitaba alınmış bulunan öteki yazılarda da yer yer rastlanmaktadır. Bu arada yazar, 1163 sayılı Kanunun değiştirilmesini de istemektedir. Bu konuda Prof. Dr. Z. G. Mülayim, «... Kooperatifler Yasası, **anti-demokratik yapıya sahip olan** tarım satış ve tarım kredi dahil, bütün kooperatifleri kapsıyacak biçimde yeniden düzenlenmelidir. Yeni yasal düzenlemede, demokratik halk kooperatifçiliği esas alınmalıdır» (16).

Yukarıdaki açıklamalardan şu sonuçlar çıkmaktadır : Yazara göre,

1) Türkiye'deki kooperatifler, özellikle tarımsal kooperatifler, Devlet vesayeti altında olan kooperatifler ve demokratik kooperatifler olmak üzere ikiye ayrılmalıdır.

2) Demokratik kooperatiflerde yönetim, ortakların elindedir. Genel Müdürü ve öteki personeli kooperatiflerin yönetim kurulları seçer. Demokratik Halk kooperatiflerinin dışındakilerde ise bu işler Devlet güdümündedir.

(15) Aynı kitap, sf. 7-12;

(16) Aynı kitap, sf. 43, «Cumhuriyet» gazetesinde çıkan 26/1/1978 günlü «Kooperatifçilik Politikası» başlıklı yazıdan.

3) «Halk» deyimini ile anlatılmak istenen; kooperatiflerin, dar gelirli üreticiye ve tüketicieye, siyasal deyimle halka dayanmasıdır.

4) Demokratik halk kooperatifleri deyince, köy kalkınma kooperatifleri ve onların Merkez Birliği olan Köy-Koop anlaşılmalıdır.

5) Devlet güdümündeki antidemokratik kooperatifler ise, tarım kredi, tarım satış ve pancar kooperatifleridir.

6) Köy-Koop hareketi, Türkiye'de Devletin vesayetine son vermesinin zamanının geldiğini göstermektedir.

7) Köy-Koop denemesi, köylünün kendi kooperatifini yönetebileceğini kanıtlamıştır.

8) Kooperatifler Kanunu, demokratik halk kooperatifçiliği esasına göre yeniden düzenlenmelidir. Bu düzenlemede başta tarım kredi ve tarım satış olmak üzere, antidemokratik yapıya sahip kooperatifler de unutulmamalıdır.

Gerçekleri ve Gelenekleri Unutmuyalım!

Görüldüğü gibi, yurdumuzun en iyi işliyen, politikayla değil kendi işiyle-gücüyüyle uğraşan ekonomimize ve çiftçimize en faydalı olduğu herkesçe kabul edilen iki yıl öncesine değin-hiçbir leke almamış, övünç duyduğumuz üç kooperatif grubu (Tarım Kredi, Tarım Satış ve Pancar Kooperatifleri); Devlet güdümlü ve antidemokratik yakıştırmalarıyla küçümsenirken, köy kalkınma kooperatifleri demokratik ve halk sıfatlarıyla ödüllendirilmek ve baştacı edilmek istenmektedir.

Acaba gerçekten adı geçen kooperatifler, devletin vesayetinde ve güdümünde midir? Ve acaba Devletin elinin kooperatiflerin üzerinde bulunması o kadar sakınılacak bir durum mudur?

Ancak her şeyden önce şunu belirtelim ki, **Türkiye'ye kooperatif bir taklit ve yabancından kopya şeklinde girmemiştir.** Kooperatifçiliğin manevi esası olan **kooperatifçilik ahlâkı, tarihi bin yıllara dayanan Türk milletinin gelenekleri arasında zaten mevcuttur.** Ahilik, «Esnaf Orta Sandıkları», lonca, gedik ve imece müesseseleri bunun en canlı ve reddedilmez delilleridir (17). Nitekim ülkemizde ilk kooperatifler

(17) Refik Soykut, «Kooperatif Ortakları ve Ahilik», T.C. Ziraat Bankası Kooperatifçilik Dergisi, sayı 27 Ekim-Aralık 1970 sf. 17-20;

Prof. Dr. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu «Türkiye'de Kooperatifçilik» sf. 7 İstanbul - 1953;

olarak kabul edilen Memleket Sandıklarının Mithat Paşa başka bir yerden almamış, öz malımız olan imece ve öteki Türk geleneklerinden yararlanarak kurmuştur (18).

Çağın gereklerine ayak uydurmak ve ileri Batı Ülkelerinin bu alandaki tecrübelerinden yararlanmak bakımından **Milletlerarası Kooperatifçilik İlkelerini ve standartlarını benimsemek tabii olmakla** birlikte, bu kurumu **milli örf, adet ve geleneklerimizle yoğurmaktan** da geri kalmamız beklenmemelidir. Bakın bu konuda tanınmış olan kooperatifçilik tarihçisi Dr. Helmut Faust ne diyor : «Bu vesileyle insanlığın geçmişinden gelen manevi değerlerin dikkatlerden uzak tutulmaması lüzumunu belirtmek isterim. Tek başına bu şuurun kooperatif ortaklarında uyandırılması, onların geleneklerle beslenen manevi davranışlarını canlı tutar. Gelenek bir ödev (mükellefiyet) olarak kabul edildiği takdirde bunun gücü, ölçülmeyecek kadar büyüktür. **Geleneğin ilerlemeyi kösteklediği görüşü, kesinlikle yanlıştır. Bırakalım gelenek ve ilereme, uyum içinde birlikte yürüsün!...** Kitabımı yazarken, unutulmaması gereken tarih mirasının unsurlarını korumayı ve bununla kooperatifçilik tarih şuurunu bir arada tutmayı görev saydım» (19).

Bu bakımdan, **Türk gelenek ve inanışları arasında olan Devlete, Devlet büyüklerine itaat ve saygı alışkanlığını bir yana bırakmak düşünülemez.** Bırakalım milletin ve onun fertlerinin koruyucusu olan Devlet, kooperatiflerin de yanında olsun! «Devlet yalnız kanun çıkarсын ve maddi yardım yapsın, başka bir işe karışmasın» iddiasını, memleketimizin şartları ve Türk milletin manevi değerleri çerçevesinde gözönünde bulundurmak gereklidir. Bu kooperatifçiliğimizin gelişmesi açısından zararlı değil, faydalı olur. **Devleti karışımıza değil, yanımıza alalım!...** Bu arada hatırdan çıkarmamak gerekir ki, Devlet gücünü yaklaştırmamak suretiyle, içeride istediği gibi cirit atıp kooperatifçilikle ve hatta memleket çıkarlarıyla bağdaşmıyacak faaliyetlerde bulunmak isteyenler çıkabilir!

Şimdi gelelim tarım kredi, tarım satış ve pancar kooperatiflerinin antidemokratlığına!

Bu kooperatiflerin tüzüklerinde Milletlerarası Kooperatifçilik İlkeleriyle ters düşen herhangi bir hüküm ve dolayısıyla demokratik olmayan kayda değer bir durum mevcut değildir. Bu kooperatiflerin ortakları bir araya gelerek yönetim kurullarını seçerler. Onlar da mü-

(18) N. Hazar, 4 sayılı notta gösterilen eser sf. 235-237.

(19) H. Faust, 1 sayılı notta gösterilen eser, sf. 703-704.

dür v.b. yöneticileri tayin ederler. Yani kooperatifler, ortakların kendilerince yönetilmektedir. Ancak bunlardan ikisinin üst kuruluşlarının Genel Müdürleri Hükümetçe tayin edilir. Bunlar; Bakanlar Kurulunca atanan, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürü (18.4.1972 gün ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu Md. 5, Anasözleşme Md. 37) ve tayini Ticaret Bakanlığına bırakılmış bulunan T. Satış Kooperatifleri Birliklerinin Genel Müdürleridir (21.10.1935 gün ve 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleriyle ve Birlikleri Hakkında Kanun Md. 19 ve T. Satış Kooperatifleri Birlikleri Anasözleşmesi Md. 31).

Pancar kooperatiflerine gelince, bunların üst kuruluşu olan Pancar-kobirlik - Sınırlı Sorumlu Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri Birliğinin Genel Müdürü, Birlik Yönetim Kurulunca tayin edilir (30.12.1971 günü Ankara 6. Noterliğince onaylanan ve 4.1.1972 günü Ankara Ticaret Siciline tescil edilen Birlik Anasözleşmesinin 23/e ve 31 inci maddeleri). Üstelik Genel Müdür Yönetim Kurulu üyesi de değildir (Md. 31).

Belki tartışılabilir tek hüküm yedi kişilik Birlik Yönetim Kurulu üyesinden üçünün T. Şeker Fabrikaları A.Ş. tarafından aday gösterilmesi olabilir (Anasözleşme Md. 22). Bu ise, kanun konusu olmayıp, zaruri görülürse, anasözleşmenin değiştirilmesiyle gerçekleştirilebilir.

Kooperatifçilik ilkelerinin tümüne uyduğu, birim kooperatiflerde personel esasen yönetim kurullarınca atandığı halde, yalnız üst kuruluş Genel Müdürlerinin Hükümetçe belirlemesi; bu kooperatifleri kooperatif olmaktan çıkaracağı veya antidemokratik sıfatıyla karalanmasını haklı göstermeğe yeteceği söylenebilir mi? Kaldı ki, karar yetkisi sözü edilen kooperatiflerin 5 ile 11 kişi arasında değişen üst kuruluş yönetim kurullarında olduğuna ve bu üyelerden yalnız bir tanesi (Genel Müdür) tayinle geldiğine göre, demokrasi ilkesine gölge düşürüldüğünü iddia etmek ne dereceye kadar inandırıcı olabilir?

Bundan başka değil kooperatifler birliğinin, birim kooperatif Müdürlerinin bile devlet organlarına veya finansman kurumlarına danışılarak atandığı demokrasinin ve kooperatifçiliğin en ileri olduğu memleketler vardır. Amerika Birleşik Devletlerindeki bir kısım kooperatifler buna misâldir. Gerçekten bu ülkedeki Federal Land Bank Associations (Federal Arazi Bankası Kooperatifleri) ile PCA - Production Credit Associations (Üretim Kredisi Kooperatifleri); kuruldukları zaman Devlet bütçesinden uzun vadeli kredi şeklinde sermaye yardımı aldıkları için, kendilerini finanse eden - sırasıyla - Federal Land Bank ve Federal Intermediate Bank tarafından aday gösterilen, görevi yük-

lenebilecek yetenekte kişileri müdür tayin etme durumunda bulunuyorlardı (20).

Türkiye'de Devletin bu kooperatifleri, özellikle tarım satış kooperatiflerini, geniş malî yardımlarla desteklediğini ve başlıca tarım ürünlerimizin tesbit ve ilân edilen taban fiyatı üzerinden satın alınıp depolanmasına ve değerlendirilip pazarlanmasına memur ettiğini de gözden irak tutmamak lazımgelir. Başka memleketlerde pek raslanmayan bu durum dolayısıyla Devletin kooperatif üst kuruluşunda bu kadar cık söz hakkının anlayışla karşılanabileceği düşünülmektedir.

Son olarak, **tarım kredi ve satış kooperatiflerinin Atatürk'ün eserleri olduğunu, bunların sisteminin O'nun döneminde kurulduğunu, kendisinin de bir tarım kredi kooperatifinin ortağı olduğunu hatırlıyalım (21).**

Bu alandaki çalışmalardan dolayı Atatürk'ün büyük bir sevinç duyduğunu Büyük Millet Meclisini açış nutuklarındaki sözlerinden anlıyoruz. Gerçekten, 1 Kasım 1929 da «**Bu yıl Zirai Kooperatif Teşkilâtına başlanmış olması bilhassa memnuniyetimizi mucip oluyor. Bu kooperatifleri memleketin her tarafına teşmil etmeği ziyadesiyle iltizam ediyoruz**» (22) diyordu. 1 Kasım 1936 günü de, bugün başka gözle bakılmağa kalkışılan bu kooperatifleri şu sözlerle övüyordu : «**Kooperatif Teşkilâtı her yerde sevilmiştir. Kredi ve satış için olduğu gibi istihsal vasıtalarını öğretip kullandırmak için de kooperatiften istifadeyi mümkün görüyoruz**» (23).

27 Ocak 1931 de İzmir'de de, halkın ve aydınların (ortak) çalışmalarının olumlu sonuçlar verdiğini şöyle belirtiyordu : «**Kooperatiflerin halk ve münevverlerin teşebbüsüyle fül sahasına geçen değerli hasılları görülmektedir**» (24).

(20) Amerika'daki kooperatifler hakkında daha geniş bilgi için bakılabilir : Nurettin Hazar, «Amerika'ya Yapılan Meslekî Bir Gezinim Sonuçları», T.C. Ziraat Bankası Kooperatifçilik Dergisi, sayı : 1 - 4, Ankara - 1964 - 1965,

(21) Nurettin Hazar, «Atatürk ve Kooperatifçilik», Kooperatifçilik Dergisi, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, sayı : 35, Temmuz - Eylül 1976,
Nurettin Hazar, «Tarım Kooperatiflerinde Finansman Sorunu», T. Kooperatifçilik Kurumunun «Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik, Cilt I» adlı yayını, sf. 11 - 12, Ankara - 1967,

(22) «Atatürk'ün Kooperatifçilik Sözleri», T.C. Ziraat Bankası Kooperatifçilik Dergisi, sayı : 11, sf. 8 - 9, Ankara, Ekim - Aralık 1966,

(23) Aynı yerde.

(24) Aynı yerde.

Devlet Vesayeti Demek Doğru Mudur?

Pancar kooperatifleri, Atatürk'ten sonra ve fakat O'nun döneminde olduğu gibi, başlatılan ikinci büyük ekonomik hamle dönemine raslıyan 1951 den itibaren kurulmuştur. Atatürk'ün gösterdiği yolda ve O'nun öğütlerine uygun olarak çalışan bu kooperatifler ve 1972 de faaliyete geçen üst birlikleri olan Pankobirlik, ihmal edilemez büyük kuruluşlar olmuşlardır. 31.7.1979 itibariyle 19 kooperatifte 694 bin ortak, 682.158 bin liralık tahsil edilmiş sermaye (570 bin lira da Birliğin sermayesi vardır) (25). Pancar ekicileri kooperatifleri topluluğu en az, 3 milyonluk bir çiftçi nüfusu demektir.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1978 yılı sonunda adetleri 2101, ortak sayıları 1.350 bin, sermaye, yedek akçe ve özkaynakları toplamı 2.050.074 bin liradır (26). En az 7 milyonluk çiftçi nüfusuna hitap etmektedirler.

Tarım satış kooperatiflerinin sayıları gene aynı tarih itibariyle 785, birliklerin sayısı 33, ortak sayısı 457,6 bin, sermaye ve yedek akçe toplamı 1.262.029 bin, yatırımları 2.946.769 bin liradır. 1978 ihracattan sağladıkları gelir 545.000 bin dolar olup, genel ihracat gelirinin % 24 üne eşittir (27).

İktisadi ve sosyal bünyemize bu derece yerleşmiş, kooperatifçiliğimiz gelenekleri arasına girmiş, yeri doldurulamıyacak fonksiyonlar yapan tarım kredi, tarım satış ve pancar kooperatiflerinin önemini ve iktisadi hayatımızdaki vazgeçilmez yerini yukarıdaki kısa açıklamaların göstermeğe yeteceği düşünülmektedir.

Demokratik yönetim ilkesinin, ilkenin özünü zedelemeyen birer küçük istisna dışında, söz konusu kooperatiflerde hakim olduğunu yukarda anlatmağa çalıştık. İşte bu kuruluşlar Devlet vesayeti altında olmak ithamına reva görülmektedir. Oysaki, bu kooperatifler için, medeni haklarını kullanma ehliyetinden yoksun olan kaasırların (küçük ve mahcurların) bu haklarını veli ve vasiler eliyle kullanmaları

(25) Pankobirlik'in 22.10-979 günlü Çalışma Raporu sf. 22, 24-25 ve 68-69, Mars Matbaası, Ankara - 1979.

(26) İ. Cevat Akyol, «Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir, Nasıl Olmalıdır?» başlıklı tebliğ «Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası» kitabından, T. Kooperatifçilik Kurumu Yayınları 42, Ankara - 1980.

(27) Aynı eserde Fevzi Çetinkaya'nın «Tarım Satış Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir, Nasıl Olmalıdır?» başlıklı tebliğ.

hali demek olan, ⁽²⁸⁾ «vesayet altında» deyimini kullanmanın ne dereceye kadar insaf ölçülerine sığacağını kooperatifçilik ve hukukla uğraşan gerçek bilim adamlarının takdirlerine bırakırız.

Öteki İddialara Gelince :

Prof. Ziya Gökalp Mülayim'in yukarıda sekiz maddede topladığımız görüşlerini şöylece karşılamak mümkündür :

1) Kooperatiflerimizi Devlet vesayeti altında olan Kooperatifler ve demokratik kooperatifler olmak üzere **ikiye ayırmanın doğru ve gerçeklerle bağdaşan bir tasnif olmadığı, sun'i ve zorlama bir davranıştan ileri gitmediği yukarıdaki açıklamalarımızla aydınlığa kavuşmuş bulunmaktadır.**

2) Hemen bütün kooperatiflerimizin, Genel Müdür dahil bütün personelini kendi yetkili organları eliyle belirledikleri görülmektedir. Kaldı ki, bir tek Genel Müdürün Hükümetçe tayin edilmesinin, bir büyük kooperatif kuruluşunu kooperatif topluluğu dışında saymağa veya bunu antidemokratik olarak nitelemeğe yeterli bir sebep olmayacağı her akıl ve insaf sahibi tarafından kabul edilecektir.

Burada esas olan, **Devlet otoritelerinin gereksiz ve indî gerçeklerle kooperatiflerin işlerine karışmamaları ve seçimle gelmiş organlarını alaşağı etmemektir.** Bu davranışlara karşı her zaman, her yerde ve her iktidar sırasında aynı tepkiyi gösterebiliyor muyuz? Önemli olan başka bir nokta işte budur. Böyle müdahalelerin kooperatifçiliğe ve kooperatiflere zarar verdiğini her dönemde aynı tarafsızlık anlayışıyla dile getirmek her namuslu kooperatifçinin görevi olmalıdır!

3) **Kooperatiflerimiz esasen dar gelirli üretici ve tüketiciye yani halka dayandığına, yüksek gelirli kimselerin buralarda yer almadığına, alsalar bile 30 bin liranın üstünde bir sermaye payına ve birden fazla oya sahip olamayacaklarına göre (1163 sayılı kanununun 19 ve 48. maddeleri), sırf bu gerekçeyle ayrıca bir de «Halk» kooperatifleri türetmeğe sebep bulunmamaktadır.**

4) Yalnız bir gurup kooperatifin demokratik halk kooperatifleri olduğunu ileri sürüp öteki gurup ve türlere başka gözle bakmayı tarafsızlık ve objektif olmak iddiasıyla nasıl bağdaştırabiliniz? Köy kalkınma kooperatiflerinin ilk tane Merkez Birliği olduğunu, Köy-Koop'un

(28) Türk Hukuk Kurumu, «Türk Hukuk Lügati», sf. 181 ve 359, Maarif Matbaası, Ankara - 1944.

yanında bir de **Hür-Koop'un bulunduğu nasıl bilmezlikten geliriz?** (29).

Böyle bilerek unutkanlıklar, ister-istemez insanın aklına «acaba bir kasıt mı var?» sorusunu getirmez mi?

Yazarın aşağıya çıkardığımız görüşlerine bu açıdan bir anlam vermek kolay değildir :

«Teori (demokratik halk kooperatifçiliği) bu yönden geliştiriliyor; **geniş halk kitlelerini ekonomik yönden harekete getiren** kooperatif uygulaması, **özellikle Köy-Koop'un bayraktarlığında** bu yönde yapılıyor» (30). Burada unutilan başka bir gerçek daha ortaya çıkıyor.

Kooperatif; küçük ihtiyaç sahiplerinin bir araya gelerek meydana getirdiği, inançlı insanların malı olan mütevazî kuruluşlardır. Kooperatiflerin görevleri, toplumun sosyal yapısını değiştirmek ve ekonomik kalkınmayı tek başına gerçekleştirmek olmadığı gibi, bunlar kitle hareketleri de değildir. Az sayıda istisna dışında, her birinin ortak sayısı da birkaç yüzü geçmez.

O bakımdan, büyük bir planın bir halkası değilse, Türk milletinin yapısına ve inançlarına uygun düşmeyecek bir kitle hareketini Köy-Koop'un veya başka bir Koop'un bayraktarlığında gerçekleştirmek iddiasıyla ortaya atılmasının, gelip geçici slogan yaratmaktan öteye gideceği sanılmamaktadır.

Köy kalkınma kooperatiflerinin «köy önderlerinin liderliğinde kurulmağa başlandığı» kitabın bir başka yerinde öne sürülmektedir (31).

Avrupa memleketlerinde köy öğretmenlerinin ve köy papazlarının köylüleri kooperatifçilik konusunda aydınlattıkları çok söylenmiştir. Bizde de buna benzer iyi niyetli teşebbüsler olmuştur ve olmalıdır. Bu gibi hizmetleri takdir ve şükranla karşılamak lazımdır. Ancak bu «köy önderleri» mahiyeti belli olmayan bir niyetle işe girip kooperatifçiliği amacından saptırmağa ve yönetimi ele geçirmeğe kalkıştırlarsa, Devlet memurlarının bu kooperatiflerde görev almalarını önleyecek tedbirlere başvurulmasının haklılığına kimsenin bir diyeceği olamaz (32).

(29) Nurettin Dikici, «Hür-Koop», «Karıncı» sayı 515, sf. 10 - 12, Kasım 1979 - Ankara.

(30) Prof. Z. G. Mülayim, 11 sayılı notda gösterilen kitap, sf. 6.

(31) Aynı kitap, sf. 8.

(32) «Memurlar Kooperatif Organlarında Görev Alamıyacaklardır» başlıklı haber, «Karıncı» sayı 521, sf. 19, Mayıs 1980 - Ankara.

Memurlar ve benzeri yabancı kişiler, yani kooperatifin ne amacıyla ve ne de ortaklık nitelikleriyle ilgisi olan kimseler, kooperatif organlarında görev alırsa hangi ideolojik kavgalara tanık olunacağı işin başında tahmin edilemez ve bizzat yazarın aşağıdaki şikayetine ve rahatsızlığına yol açan durumlarla karşılaşılabılır : «... maddi çıkarlarının bozulmağa başladığını gören çevreler, Köy-Koop hareketini yozlaştırmak için sinsice harekete geçmişler, sendikalara ve bütün **demokratik kitle örgütlerine** başarıyla uyguladıkları bölge yöntemini Köy-Koop'a uygulamaya başlamışlardır. **Köy-Koop yöneticilerinin bir kısmını TKP'li olmakla suçlayan** yazılar yayınlamışlardır. Yayınlar etkisini göstermiş, köylüyü sömürenlere karşı yıllardan beri büyük fedakârlıklarla omuz omuza savaşmış **Köy-Koop yöneticileri ikiye ayrılarak birbirlerini çok ağır bir dille suçlamağa başlamışlar** ve Köy-Koop'un zayıflıyarak etkisiz hale gelmesinden yarar umanlar ise derhal **şu veya bu gurubun arkasında yer alarak kavgayı körüklemişlerdir**» (33).

Yazara ait bu satırlar, Köy-Koop'u ve onun içine düştüğü acıklı durumu anlatmağa yetse gerektir. Bu gerçekler karşısında Türkiye'deki öteki kooperatifleri «demokratlaştırıp halklaştırarak» böyle bir kavga alanı haline getirmek istiyecek bir kimse çıkacağı sanılmaktadır!

Köy-Koop'ta görev alanların çiftçilik mesleğiyle ilgilerinin derecesi nedir? Eğer bunların köyle, çiftçilikle ilgileri yoksa o zaman ortakların kendi kendilerini idaresi (demokratik yönetim) iddiasının geçerlilik derecesi ne olur? Başka bir deyişle acaba gerçek demokratik yönetim bu kooperatiflerin üst kuruluşunda mıdır yoksa antideokratik denilen geriye kalan bütün öteki kooperatiflerde midir?

Sonra, gerçek kooperatif olmak yalnız bunların üst kuruluşlarının Genel Müdü'nü kendilerinin seçmesiyle mi bitiyor? Kooperatif demek, aynı ihtiyacı duyan kimselerin meydana getirdikleri kuruluşlar ise, köy kalkınma kooperatifleri, hiç değilse bunlardan bir kısmı, ne dereceye kadar bu kurala uymaktadır? Çünkü yazarın da işaret ettiği gibi, başlangıçta bu kooperatifler, «yurt dışına işgücü göndermelerinde kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi uyarınca» kurulmuşlardır (34). Bu demektir ki, bu kooperatiflere yazılmak için aynı ihtiyacı taşımak ve bunu gidermek amacı değil, yurt

(33) Prof. Z. G. Mülâyim, 11 sayılı notta gösterilen kitap, sf. 28, 30.5.1979 günü «Cumhuriyet» gazetesinde yayınlanmış «Köy-Koop'ta Demokratik Gelişme» başlıklı yazı.

(34) Aynı kitap, sf. 8.

dışına işçi olarak gitmek endişesi hâkim olmuştur. Şu halde, **demokratiklik-antidemokratikten önce bu durumdaki kuruluşların gerçekten kooperatif sayılıp sayılmıyacağı hususunun bir sonuca bağlanması gerekir.**

5) Tarım kredisi, tarım satış ve pancar kooperatifleri konusundaki iddia ve hatta ithamlara yukarıda yeterli ve geniş bir şekilde cevap verilmiştir.

6) Köy-Koop hareketinin Türkiye'de Devletin vesayetine son vermesi zamanın geldiğini gösterip göstermediğini bilmeyiz amma, bu hareket; Devletin kooperatiflerin haysiyetini koruyacak, **kooperatif adını kötüye kullanmayı önleyecek, kamu görevlilerinin kooperatif organlarında görev almasını yasaklayacak**, hatta memurların yapı ve tüketim türleri dışındaki kooperatiflere ortak olmalarını kısıtlayacak, siyasi parti sorumluluklarının kooperatif ve üst kuruluşlarında görev kabul etmelerini önleyecek, kooperatiflerin hesap ve harcamalarıyla yayınlarına varıncaya kadar ⁽³⁵⁾ her çeşit çalışmalarının çok ciddi, sık, sürekli ve aralıksız teftiş ve kontrolden geçirilerek **bunların kanun, düzen ve disiplin** altında tutulmalarını ve varsa sahtelerini ortaya çıkarıp kapatılmalarını sağlayacak tedbirlerin gecikmeden alınması zaruretini ortaya çıkarmıştır.

7) **Çiftçi, kooperatiflerini yıllardan beri kendisi yönetmektedir.** Bunu anlamak için şu veya bu kooperatif kuruluşunun ortaya çıkmasına veya köylüye yabancı ve başka amaçlar güden «köy önderlerinin liderliğine» ihtiyacı yoktur. «Devlet vesayetine son verilsin!» sloganlarıyla köylünün karşısına çıkarak Devletle haklının arasını soğutmağa kalkışmak ikimseey hayır getirmez!...

Kaldı ki, salık verilen Merkez Birliği organlarında hangi «köylünün» ve ne miktarda temsil edildikleri de belli değildir. Bu da ayrı bir mesele...

8) Aksıyan yanlarını düzeltmek ve boşluklarını doldurmak bakımından Kooperatifler Kanununun yeniden düzenlenmesine, kooperatifçiler olarak bizler de taraftarız. Ancak bu düzenleme, bir daha **demokratik halk kooperatifçiliği oyunun tekrarlanmasına yer vermeyecek, yukarıda açıklanan tedbirleri içine alacak ve Devlet ve bankalardan yardım ve kredi alan kooperatifler üst kuruluş Genel Mü-**

(35) Bir kooperatif kuruluşunun yayın organı olduğu halde, kooperatifçilikten çok ideolojik yazılara, belirli bir görüşe mensup şair ve yazarlara yer veren dergi ve gazetelerin varlığı herkesçe biliniyor.

dürlerinin Devlet organları veya ilgili finansman kurumlarının göstereceği adaylar arasından seçilmesini ve hatta bunların yönetim kurullarında temsil edilmesini sağlayacak şekilde olmalıdır. Buna özen gösterilmesi lüzumunu son acı tecrübeler ortaya koymuştur.

Kanun değişikliğine bağlanan hususların - genel olarak - kanunla değil, anasözleşmeleri düzenlemeleriyle çözümlenecek cinsten olduğu ise başka bir gerçektir.

Ters Anlamda Kullanılan Deyimler :

Bazı deyimler zaman içinde anlam değiştirerek, tamamen ters bir şekilde kullanılmaktadır. Türkçemizde bunun misalleri az değildir. «efendi» kelimesi de bunlardan birisidir. Eskiden okumuşlar, aydınlar, şeyhülislam, sanatçılar, şairler v.b. için kullanılan bu unvanın zamanla odacıların bile beğenmeyecekleri bir derekeye düştüğünü görüyoruz (Ankara Belediyesi odacı ve hademelerinin kendilerine «efendi» değil «bey» diye hitap edilmesini isteyen bir bildiri yayımladıklarının son günlerde gazete haberleri arasında yer aldığını hatırlıyalım!).

Ne yazık ki, şimdi demokratik ve halk deyimleri de aynı duruma düşürülmek istenmektedir. Ne demokratikle ve ne de halkla ilgisi olmayan bazı uydu devletlerin kendilerine bu sıfatları yakıştırmaları böyle bir anlam kargaşalığına yol açmak üzeredir. Nitekim bugün Dünya'da, halka söz hakkı tanımayan, demokrasiyle uzaktan-yakından münasebeti olmayan, tam tersine kızıl diktatörlükle idare edilen bazı devletler bu deyimleri kendilerine unvan yapmaktadır. Böylece, deyimlerin kasıtlı olarak kötüye kullanılmasına tanık olmaktadır : Demokratik Alman Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, Demokratik Vietnam Cumhuriyeti, Annavutluk Halk Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti v.b. Bizde de «Demokratik kitle örgütleri», «Demokratik Dernekler» gibi deyimler buna misâl olabilir.

Görülüyor ki, deyimlerin istenildiği gibi değerlendirilmesi ve bazan da bunlara ters anlamlar verilmesi halinde, içinden çıkılmaz, başlangıçta sonu kestirilemeyen durumlarla karşı karşıya kalınabilir. Bu bakımdan eğer belirli bir maksat yok da farkında olmadan veya bilgi eksikliğinden kooperatiflere demokratik ve halk sıfatları eklenmişse, bu açıklamalarımızın onların gözünü açacağını ummak isteriz.

Amaç Kooperatifleri Araç Olarak Kullanmak mı?

Prof. Ziya Gökalp Mülayim'in «Demokratik Halk Kooperatif-

çiliği» adlı kitabından aktardığımız şu cümleleri dikkatle okuyalım : «... işçi kooperatiflerinin büyük aracı tefeci ve sanayicilerle rekabet edebilmeleri için, üst örgütlenmelerini sağlamada ve onları yatırıma yöneltmede Türk-İş ve Disk'in en kısa sürede işbirliğinde bulunmalarında büyük yarar vardır. Kooperatifçilikteki bu işbirliği, Türk-İş ile Disk'in hem kendi aralarında hem de demokratik halk kooperatifçiliğinden yana olan demokratik sol ... P. ile bütünleştirmelerini kolaylaştırabilir» (36). (Kooperatifçiliğin siyaset ve parti dışı tutulması ilkesine saygımız dolayısıyla, kitapta olduğu halde sözü edilen partinin adı yazılmıyarak, noktalarla gösterilmiştir.)

Bunun anlamı açık olduğundan, yorumlamağa gerek olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç :

Kooperatif ve Kooperatifçilik kavramının içinde demokratik ve halk kelimeleriyle anlatılmak istenenler esasen mevcuttur. Bu bakımdan, kooperatif veya kooperatifçilik kelimesinin başına böyle sıfatlar eklenmesi, bilineni tekrardan öteye geçmeyeceği gibi, dil mantığına da aykırı düşecektir.

Demokratik ve halk deyimlerini kooperatif kelimesine ekleyerek söyleyenlerin bir kısmının bilgisizlikten böyle davrandığı kabul edilse bile, bu deyimleri kasıtlı olarak kullananların mevcut olduğuna da şüphe yoktur. Ancak bunların maksatları açık-seçik olarak anlaşılammaktadır. Belki de köylerde kurulacak yeni bir model üretim kooperatifleri kastedilmektedir. Modelin nasıl olduğu veya olması lazımgeldiği ise herkesin anlayabileceği bir şekilde ve dilde anlatılmamakta, dolayısıyla iş karanlıkta kalmaktadır. Demokratik ve halk kelimelerinin bugün bazı çevrelerce ters anlamda kullanılması da ayrı bir şüphe ve tereddüt sebebi olmaktadır.

Eğer kastedilen özel teşebbüsü ortadan kaldıran, gönüllü kooperatifçiliği önleyen mecburi kooperatifçilik ise, bu, Türk milletinin karakteri ile geleneklerine olduğu kadar dünyadaki kooperatifçilik anlayışına, kooperatiflerin tarihi gelişmesine ve kooperatifçilik ilkelerine de aykırı düşer.

Türkiye'deki samimi kooperatifçiler; kooperatiflere politika sokulmaması ve bunların siyasete âlet edilmemesi uğrunda didinip dururken, şimdi galiba bir de buralara ideoloji sokulmak istendiğini hayretle göreceklerdir.

(36) Prof. Z. G. Mülâyim, aynı kitap, sf. 19.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 92. nci maddesiyle bu gibi davranış ve faaliyetler zaten yasaklanmıştır.

Tekrar hatırlatalım iki, kooperatiflere politika ve ideoloji sokmak kimseye fayda getirmeyeceği gibi, gerçek kooperatifleri de yozlaştırıp ortadan kaldırmak suretiyle hem kooperatifçiliğimize ve hem de memlekete büyük zararlar verir!

«Devlet Vesayeti altında oldukları» bahane ve iddialarıyla en başarılı ve Atatürk geleneklerine bağlı millî kooperatiflerimizi kötülemek ve adeta kooperatif topluluğu dışında saymak hiçbir ciddi, haklı ve makul sebebe dayanmamaktadır. Yukarıdaki inceleme ve tahsiller bunu açıkca göstermektedir.

«Devlet vesayeti, Devlet vesayeti» diyerek işi, Devletle halkın arasını soğutmaya kadar götürecek davranışlar içine girmek, kooperatifçilik ahlâkına olduğu kadar, Türk örf ve ödetine de aykırıdır. Ayrıca ciddi ve ilmî hiçbir savunulacak yanı yoktur.

Kooperatiflerin çıkarları ve gelişmeleri, Devlete karşı çıkmakla değil, onun desteğini sağlamaktadır. Devletin şefkatli nefesinden uzak olan kooperatiflerin düştüğü acı ve üzücü durumlar ortadadır.

Bu tecrübelerden sonra, Devletten ve bankalardan yardım alan Kooperatiflerin üst kuruluş organlarında bunların temsil edilmeleri gerektiğine dair olan tez ağırlık ve haklılık kazanmış olmaktadır. Yapılacak kanunî düzenlemelerde bu noktaların önemle gözönünde tutulması gerekir.

Bundan başka kooperatiflerin sağlıklı gelişmesi isteniyorsa, **siyasî partilerin ilçe, il, genel merkez sorumlularıyla partili parlamenterlerin kooperatif organlarında görev almaları da önlenmelidir.**

Kooperatiflerde ve bunlara ait mevzuatta yapılacak düzenlemelerde ortak ve kooperatif çıkarlarıyla birlikte ülke çıkarları da gözönünde tutulmalıdır. Milletlerarası kooperatifçilik ilkeleriyle uyum içinde olmakla birlikte, milli bünyemiz ve ihtiyaçlarımız da dikkaten uzak tutulmamalıdır. Bugün dünyada birbirlerinden az veya çok farklı kooperatifler vardır : Alman Kooperatifçiliği, İsrail Kooperatifçiliği, Hind Kooperatifçiliği vb. gibi. Bu bir gerçektir. Bu gerçeği uygun olarak, **gerçek kooperatif tanımına uygun, her türlü baskı, müdahale ve kışkırtmadan uzak bir Türk Kooperatifçiliği olmalıdır.** Bu esasen vardır. Ancak kötü örneklerden, asalaklardan ayıklanarak daha sağlıklı hale getirilmeli ve millî kooperatifçilik geleneğimiz istikametinde daha da geliştirilmelidir.

12 Eylül 1980 Hareketinden sonra işbaşına gelen Başbakan Bülent Ulusu Hükümetinin Programında yer alan «Kooperatifçiliğin Devlet nizamını sağlamlaştırıcı, ideolojik saplantılara yönelmeği önleyici tarzda gelişmesini temin edecek düzenlemeler getirecektir» (37) yolundaki program maddesinin de görüşlerimizi destekleyici mahiyette olduğuna şüphe yoktur.

(37) 1.10.1980 gün ve 17172 sayılı Resmî Gazete, sf. 11, «Mali İstikrar» bölümü; N. Hazar, «Yeni Yönetimden Kooperatifçilerin Bekledikleri», Karınca, sayı 528, sf. 8 - 11, Ankara - Aralık 1980.

TÜRKİYE SERACILIĞINDA KREDİ SORUNU

Dr. Celâl AÇIKGÖZ
Ziraat Yüksek Mühendisi

Yaş meyve ve sebzeler insan sağlığı bakımından çok önemli olan; vitaminler, hormonlar, kimyasal ve diğer birçok faydalı maddeler ihtiva etmeleri dolayısıyla insanoğlunun en önemli gıda maddelerinden olduğu gibi her zaman da aranan zirai mahsullerdir.

Faydalı olan şeyler kıymetli ve nadir bulunur derler. Sebze ve meyvaları da her zaman ve her yerde istenildiği kadar bulabilmek zor veya yerine ve zamanına göre bazan da imkânsızdır.

Çeşitli tedbirlere rağmen yine de yetiştirilen sebze ve bir kısım meyvaların tüm tazeliği ile yeni üretime kadar saklanması mümkün olamamaktadır.

Ayrıca normal üretim, mevcut nüfusu beslemeğe de yetmemektedir. İnsanoğlu gelişen teknolojiden de istifade ederek sun'i iklim şartları yaratmak suretiyle devamlı istihsal yapmanın yollarını aramış ve bunda da geniş ölçüde muvaffak olmuştur. Örtü altı Tarımsal üretimi de diğer zirai faaliyetler gibi iktisadi gayesi olan bir faaliyet olduğu için bu faaliyetlerdeki muvaffakiyetin derecesi de ekonomik faktörlerle tahditli olduğunu uzun uzun izah etmek gereksizdir.

Çiçek, sebze ve meyvaların büyük bir kısmı soğuğa karşı hassas olup, sıcaklığın elverişli olduğu mevsimlerde, ancak tabii şartlar altında yetiştirilebilirler.

Memleketimizin coğrafik ve klimatolojik durumu itibariyle, birçok ülkelere ihraç etmemizin de sözkonusu olduğu ve yukarıda kısaca temas edildiği üzere insan beslenmesi ve sağlığı bakımından çok büyük faydası olduğu gibi ekonomik bakımdan da küçümsenemi-

yecek derecede önemli olan bazı çiçek, sebze ve meyvaların; tabii olarak yetiştirilmesinin mümkün olmadığı mevsimlerde bir kısım tesis ve tedbirlerle üretimine elverişli şartları suni olarak yaratmak suretiyle yapılan ziraat şekline örtü altı tarımı diyoruz.

Bir kısım tesis ve tedbirlerle uygun iklim şartları yaratmak suretiyle üretim yapmanın tabii şartlardakine nazaran birçok yeni teknolojik bilgilere ihtiyaç göstermesinden başka, oldukça önemli yatırımları da gerektirmektedir. Fakat bu fazla emek ve sermayeye ihtiyaç göstermesine ve birçok problemleri bulunmasına rağmen örtü altı yetiştiriciliği; açıkta yapılan ziraata ve diğer tarım işletmeciliklerine nazaran daha fazla net gelir sağladığı için, kısa zamanda geniş bir yayılma alanı bulmaktadır.

Ancak yukarıda da temas edildiği üzere örtülü altı işletmeciliğinde ilk tesis ve işletme masraflarının yüksekliği, bilhassa küçük ve orta işletmeler için önemli ölçüde sermaye yetersizliği problemini yaratmaktadır.

Halbuki Memleketimizin coğrafi durumu ve sahip olduğu özel klimatolojik şartlar ve termal su kaynaklarının zenginliği sera işletmeciliği için bir çok bakımlardan diğer ülkelere nazaran önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu tabii şartların yarattığı avantajlardan yararlanarak devamlı ve standart üretim sağlandığı taktirde, memleket ekonomisine önemli katkıda bulunulacağı gibi bu işle iştigal eden birçok ailenin de hayat standardı yükselmiş olacaktır. Sebze ve meyvalardan başka, memleketimizin bazı bölgelerinde birçok ailelerin geçim vasıtası olduğu gibi devamlı, standart ve arzulanan türlerden yetiştirildiği taktirde ihracat şansı da oldukça yüksek olan sera çiçekçiliğinin kredi ile desteklenip desteklenmemesi zaman zaman münakaşa konusu dahi olmaktadır. Kanaatımızca sera çiçekçiliği de diğer zirai mahsuller gibi özel şartlarına uygun olarak kredi ile desteklenmesi faydalı ve hatta zaruridir.

Sera işletmelerinin kredi kaynakları :

Sera işletmeciliği de bir zirai faaliyet olduğuna göre genel olarak tarımsal kredi kaynaklarının sera işletmeciliği için de bir kredi kaynağı olacağı tabii görülmektedir. Bu kaynakları da başlıca üç grupta toplamak mümkündür.

1 — Kredili satışlar : Bu gruptaki kredi kaynakları daha ziyade günlük ticari faaliyetler sırasında ve çok sınırlı olarak satıcı-alıcı ilişkisi ve itimadına dayanarak suretiyle bir kısım seracıların çok kısa vade için sağladıkları münferit kredi kaynaklarıdır. Bu kaynaktan sağ-

lanan kredi imkânları hem daha pahalı ve hem de çok tahditli olduğu için seracılık işletmeleri için kredi kaynağı olma niteliğinde dahi görülmemelidir. Ayrıca, diğer birçok tarımsal faaliyetler ve tarım girdileri ile meşgul olan bir çok ve büyük firmalar mevcut olduğu için buralardan kredi sağlamak daha kolay olmasına mukabil, sera tesisleri karakteri ve gelişme durumu icabı, bu imkânlardan geniş ölçüde mahrumdur.

Meselâ münhasıran sulama malzemesi, traktör ve diğer ziraat alet ve ekipmanları veya bunların birkaçı ile iştigal eden ve Türkiye çapında teşkilatlanmış birçok şahıs veya şirketler mevcut olduğu halde özellikle sera tesis eden veya her türlü malzemesini satan bir kuruluş yoktur.

2 — Teşkilatlanmamış diğer kredi kaynakları : Birinci madde de belirtildiği şekilde ihtiyaç duyulan malzemenin satışının kredi ile yapılması dışında doğrudan doğruya nakit olarak borç veren bazılarının banker veya tefeci dedikleri bir kısım kişi veya gayri resmi kredi kuruluşları bulunmaktadır. Ancak bu kaynakların hukuki bir dayanağı olmadığı gibi buralardan temin edilen krediler, borçlanan için çok ağır hatta insafsızca diyebileceğimiz şartlarla verilmektedir. Hem faiz nisbeti çok yüksek hem de vadesi kısadır. Ayrıca diğer zirai faaliyetler için bazı yerlerde bir sektör diyebileceğimiz bu kredi kaynağının sera işletmeleri üzerindeki tesiri hakkında da realist ve detaylı bilgilere sahip değiliz.

3 — Teşkilatlı kredi kuruluşları :

Bu kredi kuruluşları, genel olarak Bankacılık sistemini ihtiva etmektedir. Bilindiği gibi Bankaların bir kısmı resmi yani devlet Bankaları bir kısmı da şahıs veya müesseselerin kurmuş oldukları özel Bankalardır. Resmi Bankalar da genel olarak kuruluş kanunlarıyla kendilerine özel vazifeler verilmiş olduğundan bu görevlerinin dışına tabii olarak taşınmamaktadırlar. İşte özel maksatla kurulmuş devlet Bankalarından birisi de T.C. Ziraat Bankası'dır. Esas görevi de Türkiye'de Ziraat sektörünün ihtiyaç duyduğu kredileri temin etmektir.

Tarım kesimine kredi vermelerini yasaklayan herhangi kanuni bir mani olmadığı halde özel Bankalarımız; Tarım sektörünün kendine has bazı özellikleri yüzünden olsa gerekki; bu sektöre pek fazla iltifat etmemektedirler. Tarımsal ürünlerle ilgili kredi faaliyetleri de genellikle üretim girdilerinden ziyade üretilmiş mahsullerin alım satımına, diğer bir ifade ile ticareti safhasına yani çok kısa bir döne-

mine inhisar etmekte veya özellikle bir kısım zirai ürünlerle ilgilenmektedirler.

Bu bakımdan zirai faaliyetlerin tamamına şamil olmak üzere ve kuruluş gayesinin de icabı olarak Tarım sektörünün kredi ihtiyacı ve kredi kaynağı söz konusu olunca aklı tabii olarak T.C. Ziraat Bankası gelmektedir. O kadar ki, Ziraat Bankası çiftçinin, üretim girdilerini temininden, ürettiği mahsulün değerlendirilmesi ve satışına kadar faaliyetinin her safhasında mevcudiyetini ve tesirini hissettirir.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü de; T.C. Ziraat Bankası'nın örtü altı ziraatı kredisi açtığı yerlerde; ortaklarına 200.000.— TL. ortak kredi limiti dahilinde aynı maksat için kredi açılması konusunda Tarım Kredi Kooperatiflerine yetki vermiştir. Tesis ve edindirme kredileri T.C. Ziraat Bankası'nca kullanıldığından ayrıca TKK. tarafından tesis ve edindirme kredileri açılmakta, daha ziyade örtü altı tarımı için tesis projesinde bulunmayan ve sonradan ihtiyaç duyulacak donatma malzemelerini temin maksadı ile açılmaktadır. Sera tesislerinin çalışması için gerekli örtü malzemesine (plâstik dahil, ısıtma, soğutma, havalandırma, sulama, ilaçlama alet ve makinalarının) proforma fatura veya teklif mektubu tutarının % 70 ine kadar (200.000.— TL. yi aşmamak kaydı ile) TKK. tarafından kredi açılabilir.

Ancak kooperatiflerce bu konuda açılan kredi miktarları hakkında bilgi toplanamamıştır.

Ziraat Bankasının seralarla ilgili kredi tatbikatı :

Yukarıda kısaca özetlenen sebepler dolayısı ile; Türkiye seracılığının kredi sorunları; incelenirken diğer tarımsal faaliyetlerde olduğu gibi, en geniş manası ile seracılık konusunda üreticilerin, gerek teknik yönden ve gerekse kredi yönünden destekleyici olan T.C. Ziraat Bankası'nın seracılıkla ilgili mevzuat ve mevcut mali kaynaklarının elverdiği imkânlarla göre açmakta olduğu kredi miktarı üzerinde durarak konu ile ilgilenecekleri kredi mevzuatı yönünden bazı bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Bugün yürürlükteki mevzuat zaman içinde ve ihtiyaç duyuldukça; 3202 sayılı T.C. Ziraat Bankası kanunu ile 3202 sayılı T.C. Ziraat Bankası kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bazı Maddeler Eklenmesine ve 20. maddesinin kaldırılmasına Dair 2227 sayılı kanun esasları dahilinde; değiştirilir, yürürlükten kaldırılır veya yeni ilâveler yapılır. Bu değişiklikler tarih ve sayı ile belirtilen genelgeler vasıtası ile teşkilata duyurulur ve yürütülür. Cari genelge ve mevzuata göre :

1 — Örtü altı tarımı kredilerinden faydalanacaklar :

Mevzuata göre tarımsal kredilerden yararlanabilen :

- a) Özellikle küçük ve orta tarım işletmelerine öncelik vermek kaydı ile Tarımsal işletmeler,
- b) Tarımsal amaçlı kooperatiflerle bunların üst kuruluşları,
- c) Kamu kuruluşları,
- d) Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT),
- e) Mahalli idareler (Belediye, özel idare ve köy hükmü şahsiyeti),
- f) Yukarıdaki fıkralarda sayılan kişi ve kuruluşları her çeşit ortaklıklar,
- g) Küçük tasarruf sahiplerinin kurdukları her çeşit ortaklıklar,
- h) Yukarıda sayılan kuruluşların birbirleriyle kurdukları her çeşit ortaklıklar,

Örtü altı tarımı kredilerinden de faydalanabilirler. Ancak, kamu kuruluşları, KİT ve mahalli idareler; sadece Tarımsal üretim, pazarlama ve tarımsal sanayi konularında zirai kredilerden faydalanabilirler.

Asgari ünitesi 500 m² alanı kaplayan demir, alüminyum ve ahşap malzeme ile yapılan her çeşit sera ile malç plâstikler, yüksek ve alçak tünel gibi örtü sistemlerini tesis etmek isteyen ve adları yukarıda sayılan müstahsiller örtü altı tarımı kredilerinden yararlanabilirler.

Burada Tarımsal İşletmenin tarifini yapmayı faydalı görüyoruz. Genelgeye göre Tarımsal İşletme; Tarımsal üretimin yapılabilmesi için gerekli olan toprak veya su, bina, tesis, âlet, makina, teçhizat, bitkisel ve hayvansal ürünler ile su ürünleri üretim araç ve gereçlerinden bir veya birkaçı ile iş gücünün birlikte kullanıldığı üretim birimidir.

2 — Örtü altı tarımı kredileri açacak Şubeler ve kapasite :

Seracılık konusunda kredi kullanılmaya yetkili kılınan T.C. Ziraat Bankası Şubeleri aşağıda gösterilmiştir. Ancak bu, diğer bölgelerde örtü altı ziraati için kredi verilmez anlamına gelmemelidir. Söz konusu ziraata, memleketimizin bir çok bölgeleri elverişlidir. İhtiyaç ve ekonomik şartların elvermesi halinde; gerekli ekonomik analizler yapıldıktan sonra, Tarım ve Ormanlık Bakanlığı'nın ilgili kuruluşları, karar almaları halinde lüzum görülen ve tavsiye edilen il ve ilçeler-

deki Şubelere de örtü altı tarımı ile ilgili kredi açma yetkisi verilebilir. 1976-1979 yıllarında bu konuda açılmış olan krediler Tablo 1 de gösterilmiştir. Söz konusu kredilerden yararlanabilmek için örtü altı tarımda asgari kapasite 500 m² olmalıdır.

3 — Projeli yatırım kredilerinin açılmasında gözetilecek esaslar :

Her türlü örtü altı tesisleri ve muz seraları; projeli kredi kapsamına alınmıştır. Tip projeye dayalı olarak açılacak yapı ve tesis kredileri ve bu tesislerle ilgili donatma, işletme ve pazarlama kredi ile sayılmaktadır.

Projeli kredilerde tesis, bu tesisle ilgili satın alma ve işletme kredileri bir bütün teşkil ettiğinden ve kredi tek hesaptan kullandırılarak tamamı müştereken ve orta veya uzun vadeye bağlanacağından T.K.K. ortaklarına açılacak projeli kredilerde yer alan işletme kredileri, mahiyeti ve miktar bakımından çevirme kredisi olarak mütalâa edilmemektedir. Bu tatbikat şekli müstahsil için birçok kolaylıklar sağlamaktadır.

Fizibilite raporuna dayalı projelerle olduğu gibi diğer projeli kredilerde de yapı, tesis ve bunlarla ilgili donatma işletme pazarlama kredileri, proje bütünlüğünün bozulmaması bakımından birlikte plânlanır. Projeli kredilerde (burada diğer konularda açılan projeli kredilerden ziyade örtü altı kredileri ile ilgili mevzuat kastedilmektedir), projenin toplam maliyeti (Yatırım + İşletme) değerlendirmeye esas alınmakta ve diğer krediler için tesbit edilen ikraz birimleri tatbik edilmemektedir. Bu gibi projeye dayalı kredi taleplerinde maliyet toplamından (fizibilite raporlu kredi taleplerinde ise genel yatırım toplamından) asgari;

a) Küçük ve orta çiftçilerle kooperatiflerde % 10,

b) Teşvik belgesi almış projelerde; kararnamelerde ve teşvik belgeli projelerde, belgede öngörülen oranlarda,

c) a ve b fıkrası dışında kalanlardan ise gerice yörelerde, işletme ve yatırım giderleri toplamının % 30, diğer bölgelerde ise % 40 kadar özkaynak katkısı olarak istenir. Bundan kalan kısmı kredilendirilir.

Görüldüğü gibi işletme çeşitleri için kredi açmada öncelikler, özkaynak katkıları ve teminat konularında yönetmelik farklı hükümler getirmektedir. Bu bakımdan küçük, orta ve büyük işletmeler hakkında da çok kısa olmak üzere durmakta fayda vardır.

1 — Küçük Tarım işletmesi, küçük çiftçi, küçük balıkçı ve küçük süngerci;

a) Kendisinin ve ailesinin geçimini temin için tarımı meslek edinen çiftçi tarafından işletilen,

b) İşletmenin tüm işlerinin fiilen çiftçi ve ailenin diğer fertleri tarafından yapılan,

c) İşletmenin, kredi istenilen tarihteki yıllık net geliri (yıllık üretim gelirleri ile üretim giderleri arasındaki müspet fark) asgari işçi ücretinin yıllık tutarına kadar olan,

İşletmelere küçük Tarım işletmesi ve bunları işletenlere de küçük çiftçi denir. Tabii burada kısaca dokunulan küçük işletme tarifi olup sahip olunan veya işlenen arazinin miktarı ile sulu veya kuru oluşu v.s. gibi faktörler de duruma göre gözönünde tutulmaktadır.

Küçük balıkçı ve süngerci de genelgede tarif edilmiştir.

2 — Orta tarım işletmesi :

a) Kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak için tarımı meslek edinen çiftçi tarafından işletilen,

b) İşletmenin, kredi talep edilen tarihteki yıllık net geliri küçük işletme için tespit edilen en yüksek gelir limitinin dört katına kadar olan,

İşletmelere orta tarım işletmesi denir.

3 — Büyük Tarım İşletmeleri :

Yukarıda tarifi yapılan işletmeler dışında kalanlara da büyük işletme denir.

4 — Küçük tasarruf sahiplerince kurulacak ortaklık :

En az 300 gerçek kişi ortağı bulunan, sermaye payının her bir kurucu ortak için şirket sermayesinin % 5 i, diğerleri için % 2 sini aşmayan, kurucu ortak payları şirket sermayesinin % 20 sini geçmeyen ve şirket sermayesini temsil eden hisse senetlerinin en az % 80 i nama yazılı olan ve imtiyazlı hisse senedi bulunmayan halka açık Anonim Şirketlerdir.

5 — Proje ve projeli kredi :

Bir kredi isteği için hazırlanan; teknik ekonomik ve mali veya sadece teknik ve mali değerlendirmeğe dayanan bilgilerle birlikte yatırım kredisi veya yatırımla birlikte işletme kredisi ihtiyacı ve gerekli diğer bilgileri ihtiva eden belgeye proje ve buna dayalı olarak açılacak krediye de projeli kredi denir.

5.000.000.— liradan fazla projeli kredi teklifleri için fizibilite raporu düzenlenmesi mecburidir.

Projeli kredilerde sabit yatırım tutarının % 2 kadarını aşmamak kaydı ile arazi veya arsanın vergi değeri özkaynak katkısı olarak kabul edilebilir. Özkaynak katkısının tamamının peşinen sağlanması şart olmayıp, bu katkı proje tatbiki sırasında peyderpey kullanılabilir.

6 — Projeli kredilerde vade ve teminat :

Bu kredilerde kredi cinsine bakılmaksızın açılan kredinin tamamı (Projenin yıllık gelir ve giderleri arasındaki fark esas alınarak), ödemesiz devreler de dikkate alınarak vade tespit edilir.

Tesis kredilerinde vade ;

Mahiyeti	Kredi vadeleri
Cam seraları	2 yıl ödemesiz devre dahil 7 yıla kadar
Plâstik " "	" " " " 5 " "
Tüneller	" " " " 5 " "

olup, fizibilite raporlarına dayanarak (kredi talebi 5.000.000.— TL. fazla olan projeler) açılan yatırım kredilerin de (tesis, donatma, işletme) vade, işletmenin gelir durumlarına göre tespit edileceğinden, bu gibi projelerde vadeler, yukarıdaki vadelerle bağlı tutulmaktadır.

Bu kredilere tatbik edilen faizler ise orta vadelielerde % 24 olup ayrıca binde beş ekspertiz masrafı alınır. Yapılmış tesisler için açılacak işletme kredilerinde aynı miktar ekspertiz masrafı ve % 22 faiz alınır ve vadesi azami bir yıldır.

Burada birçok tereddütlere yol açan ve sık sık sorulan bir soru da cevaplandırmakta yarar vardır. Birçok kredi isteklileri kredi açılmasının başlangıcında anlaşma yapıldığı tarihten itibaren kredinin tamamı üzerinden faiz tahakkuk ettirildiğini zannederler. Bu tamamen yanlıştır. Kredi fiilen kullanılmaya başlandığı tarihten itibaren ve kullanılan miktarı için faiz işletilir.

7 — Kredi açma yetkileri ve şahıs haddi :

a) 2.000.000.— lirayı aşan krediler T.C. Ziraat Bankası yönetim kurulunca

b) 2.000.000.— liraya kadar (2 Milyon dahil) krediler Genel Müdürlükçe

c) 300.000.— liraya kadar olan krediler şahıs haddi (Banka Şubeleri tarafından resen kredi açma yetkisi) dahilinde olduğundan doğrudan doğruya Şubelerce kullanılır. Ancak traktör, biçer döver gibi makina ve aletler söz konusu olunca bu miktarlar değişir. Konumuz dışı olduğundan o miktarlar buraya alınmamıştır. Ancak kredi miktarı ne olursa olsun ilgililerin müracaatlarını Bankanın mahalli Şubesine yapmaları gerekir. Zira kredi açılması ve kullanılması ile ilgili muameleler neticede mahalli şubece yürütülür.

Tarım kredi kooperatifi (TKK) olan bölgelerde TKK. ortağı olan ve olmayan çiftçilere T.C. Ziraat Bankası tarafından açılacak kredilerde maddi teminat aranır. Maddî teminat taşınır ve taşınmaz mal olabilir. Projeye dayanmayan kredilerde küçük ve orta ziraat işletmelerinin gösterebildiği teminatın Bankaca tespit edilecek değeri açılacak krediyi karşılamadığı takdirde, aradaki fark için maddi teminat göstermeğe mecbur edilemez. Aradaki fark için çiftçi kefaleti kabul edilir. Projeye dayalı olanlarda ise, proje maddi teminat sayılır.

Sebzeçilikle ilgili olarak açılan krediler :

Y I L L A R	1976	1977	1978	1979
1. Sera tesisi için açılan kredi	143.877.761	191.682.918	313.100.854	539.704.409
2. Yaş meyve sebze ile ilgili diğer yatırım kredileri TL.	10.546.490	36.878.826	55.917.340	109.281.223
3. Aynı konularda açılan donatım kredisi TL.	2.468.336	2.428.219	3.895.578	35.500.867
4. Açıkta yetiştirilen sebzeler için açılan kredi TL.	403.923.722	429.023.278	458.531.750	779.640.183
5. Yaş meyve sebze ile ilgili olarak açılan ambalajlama ve nakliye kredisi	195.210.021	236.456.443	548.545.055	564.135.994
6. Vadesiz geçen toplam	17.515.384	19.829.994	53.086.949	37.366.239

1980 yıl sonuna ait elimizde bilgi mevcut değildir. Burada açılan krediye karşılık vadesi geçen borcun, diğer konulara nazaran çok düşük olduğu görülür. Bu da belki diğer bir kısım faktörlerle beraber seracılıktan sağlanan gelirin yüksek olmasına ve dolayısı ile de çiftçiye borç ödeme gücü yaratmış olmanın neticesidir denebilir.

Bölgelerinde TTK. bulunmayan küçük tarım işletmelerine açılacak projersiz zirai krediler sadece çiftçi kefaleti karşılığında açılır. Orta tarım işletmelerine açılacak projersiz zirai kredilere karşılık gösterebildikleri kadar maddi teminat, bu yetmediği takdirde artanı için çiftçi kefaleti alınır.

Tarımsal amaçlı bir kooperatifin ortaklarına, projeye dayalı olmayan zirai krediler kooperatifin; kooperatife de üst kuruluşların veya diğer kooperatiflerin kefaletiyle açılabilir. Talep projeye dayalı ise proje maddi teminat sayılır.

Büyük tarımsal işletmelere açılacak kredilerde, kredinin tümünü karşılayacak ölçüde taşınmaz mal teminatı alınır.

Proje teminat sayılarak açılacak kredilerde mevzuatın müsaade ettiği ölçülerde kredi lehtarının eskidenberi mülkiyetinde bulunan ve bu kez açılan kredi ile edineceği hertürlü eşya ve mallar (hayvan, tarımsal araç gereç vs.) rehin olarak alınır. Diğer taraftan arazi üzerinde kredi ile sabit bir yatırım (ahır, sera, topraksu tesisi vs.) yapılması halinde kredinin tamamı kullandırıldıktan sonra ve arazi tapulu ise Bankaya ipotek edilir. Üzerinde tesis yapılan tapulu arazi dışında başkaca tapulu taşınmaz malın ipoteği talep edilmez. Arazi tapusuz ise projenin teminat olarak kabulü ile yetinilir.

Taşınmaz mallar teminat alınınca, değeri ne olursa olsun, açılan kredinin % 25 fazlası üzerinden ipotek alınır. Cari mevzuata göre müteselsil kefalet karşılığında, münferit çiftçilere 750 bin liraya kadar kredi açılabilir. Bu taktirde talep edilen kredi miktarına göre kredi isteyen çiftçiden başka, 2-7 çiftçi müteselsil kefil alınır. Tüccar kefaleti istenmez.

Netice olarak; direk ve dolaylı olarak üreticiye ve genellikle krediye etkileri dolayısıyla seracılık konusunda Türkiye'de bölge özelliklerine göre tatbik edilecek tip projelerin hazırlanmamış olması, en ekonomik sera malzemesi (uzun vadede) konusunda çeşitli görüşlerin bulunması, ilk tesis ve işletme masraflarının yüksek oluşu ve konu ile ilgili kredi yükünün tamamına yakın bir kısmın T.C. Ziraat Bankası kaynaklarına dayanması ve bu kaynakların ihtiyacın tamamına zaman zaman cevap verememesi, Banka tarafından zaman zaman üretici lehine birçok kolaylıklar sağlanmasına rağmen teminat ve ipotek tesisi konuları bilhassa küçük ve orta ziraat işletmeleri için çoğunlukla önemli problemler yaratmaktadır. Fakat buna rağmen örtü altı tarımı her geçen gün biraz daha önem kazanmakta ve yayılmaktadır. Yayılma alanı genişledikçe kredi bakımından da yeni bazı problemler yaratacağı şimdiden hesaba katılmalıdır. Büyük ve bloklar şeklinde münferit veya kooperatifler halinde seracılığa gidilememesi, birçok problemler yaratmakta veya maliyetin yükselmesine sebep olmaktadır.

MPM. tarafından yapılan «Antalya ve İzmir Bölgesi sera işletmelerinin İşletmecilik Sorunları ve Verimlilik Düzeyleri» adlı bir çalışma neticesinde tesbit edilen sera sahası ve 1982 projeksiyonu Tablo 2 de verilmiştir.

**Tablo 2 — 1975 - 1980 Yılları Sera ile Örtü Alanlar
ve 1982 Projeksiyonu**

Yıllar	Plâstik	Sera	Cam Sera	Plâstik	Alçak tünel	Toplam sera		
	Adet	Dekar	Adet	Dekar	Adet	Dekar	Adet	Dekar
1975	25383	22198	16684	12213	1979	11272	43864	45683
1976	29111	25479	19167	13906	1973	12347	50251	51732
1977	28837	28758	21652	16040	2149	13423	52638	58221
1978	36564	32039	24135	17954	2325	14499	63024	64492
1979	52219	25321	26618	19968	2502	15573	81339	68162
1980	46946	38602	29101	21782	2678	16649	78725	77033
1981	47726	41883	31584	23638	2854	17724	84154	83245
1982	50400	45165	34067	25600	3031	18739	87498	89504

Kaynak : Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 18 ilde yapılan anket sonuçlarına göre hazırlanmıştır.

KREDİ AÇMAYA YETKİLİ T.C. ZİRAAT BANKASI ŞUBELERİ

ANTALYA Merkez, Serik, Alanya, Kumluca, Kaş, Finike, Manavgat, Turunçova, Kale - Demre, Bozyazı

HATAY Merkez, Dört Yol, Samandağ, Arsus, Yayladağ, İskenderun

İÇEL Merkez, Erdemli, Tarsus, Silifke, Anamur, Gülnar, Mut, Bozyazı

MUĞLA Bodrum, Fethiye, Marmaris, Köyceğiz, Datça, Milas, Ula, Ortaca

BALIKESİR Havran, Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Erdek, Merkez, Bandırma, Gönen, Manyas, Susurluk, Edincik

İZMİR Merkez, K.Paşa, Dikili, Foça, Bornova, Buca, Çeşme, Seferihisar, Karaburun, Karşıyaka, Menemen, Ödemiş, Selçuk, Tire, Torbalı, Urla, Bergama, Bayındır, Cumaovası, Büyükçiftliği, Karabağlar, aBlçova

ADANA Merkez, Bahçe, Ceyhan Karataş, Osmniye, Yumurtalık

MANİSA Merkez, Turgutlu, Saruhanlı, Akhisar, Alaşehir, Salihli

DENİZLİ Merkez, Sarayköy

AYDIN Merkez, Kuşadası, Söke, Germencik, Koçarlı, Nazilli, Atça, Sultanhisar

BİLECİK Mikroklima olan yerlerde, Osmaneli

SAKARYA İl Hudutları içinde kalan Sakarya vadisinde

İSTANBUL Silivri, Yalova

Ayrıca bilhassa çiçekçilik için mikroklima özelliği gösteren diğer bölgeler.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU'NUN 50. YILINDA KOOPERATİFÇİLİK DERGİMİZ

Nail TAN

Bilindiği gibi Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun iki yayın organı bulunmaktadır : Karınca ve Kooperatifçilik Dergileri... Karınca, her yaş ve öğrenim seviyesindeki kooperatifçilere hitap eden popüler bir dergidir. Kooperatifçilik Dergisi ise kooperatifçiliğin ilmini yapan ve yayanların dergisi olmuştur. Karınca düzenli olarak ayda bir yayınlandığı halde Kooperatifçilik Dergisi ne yazık ki zaman zaman yayınına ara vermiştir. Kurumumuzun 50. Kuruluş yıldönümünü kutladığımız şu günlerde memleketimiz kooperatifçiliğinde çok önemli bir yeri olan Kooperatifçilik Dergimizin tarihçesi üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

İlk sayısı ikinciteşrin (Kasım) 1931 tarihinde yayımlanan Kooperatifçilik Dergisi, Üniversite öğretim üyelerinin ve öğrencilerinin ihtiyacını karşılamak amacıyla yayımlanmaya başlanmıştı. İlk sayıda Dernek Genel Sekreteri Alâattin Cemil (Topçubaşı) «Karilerimize» (Okuyucularımıza) başlığı altında derginin amacını açıklarken sözlerini şu cümlelerle bitiriyor : «Darülfünun (Üniversite) hocalarının ve kooperatif nazariyat ve tatbikatiyla uğraşan ilim adamlarının yazılarını mecmuamızda okuyacaksınız. Bu yazılardaki gayeler daima ilim ve tecrübelerin memleketimizin bünye ve teşekkülüne en faydalı olanlarını seçmek olacaktır». Bu ilk sayı Kurumumuzun tarihiyle ilgilenenler için değerli belgelerle doludur. Kurumun ilk tüzüğü, Kurumun kuruluşuna ait telgraflar ve gelen cevaplar (Büyük Önder Atatürk'ün ve Başvekil İnönü'nün de telgrafları var), Kurumun ilk beyannamesi, İkinci beyannamesi, Okul müdürlerine gönderilen anket söz konusu belgelerden bazılarıdır.

Kooperatifçilik Dergisi'nin üç yayın dönemi olduğunu görüyoruz : 1931 - 1932 Dönemi (4 Sayı), 1934 - 1941 Dönemi (3 Sayı)¹, 1970'den

¹ 3-4-5. sayılar ve 6-7-8. sayılar bir arada yayımlanmışlardır.

günümüze (40 Sayı) ... İkinci dönemin başı olan 9. sayıda (Temmuz 1939) Alâatin Cemil Topçubaşı derginin çıkış amacını bir kere daha tekrarlıyor : «Entellektüel sınıf, üniversite öğretmen ve öğrencileri için çıkıyoruz». 10. sayıda ilk defa «Türk Kooperatifçilik Cemiyetinin Üç Aylık Organıdır» deniliyor. Böylece derginin üç ayda bir yayınlanması kararlaştırılıyor ama bu karardan sonra sadece 10. sayı (Eylül 1941) çıkarılabiliyor. Derginin düzenli ve üç ayda bir yayınlanması ancak 11. sayıdan (Aralık 1970) itibaren mümkün olabilmiştir. Uzun ve ilmi araştırmalara yer veren Kooperatifçilik Dergisi'nin baskı ve abone sayısı her geçen gün artmaktadır. 1978 yılında 500 adet basılan ve aboneleri 50 kişiyi geçmeyen derginin bugün baskı sayısı 1000'e ulaşmış, abone sayısı 750'ye yükselmiştir.

Derginin sayfa sayısı 186 (9. sayı) ile 48 sayfa arasında değişmektedir. Her sayısında telif ve tercüme değerli kooperatifçilik makalelerinin yer aldığı Kooperatifçilik Dergisi, kooperatifçilik üzerine araştırma yapacakların ilk başvuracakları kaynaklar arasındadır. Derginin koleksiyonunu taradığımızda eski ve yeni kooperatifçilerden tanınmış pek çok imzaya rastladık. Alâatin Cemil Topçubaşı, Remzi Saka, Suphi Nuri, Ahmet Ağaçlı, Şuhayip Derbil, Prof. Dr. Muhlis Ete, Dr. Yusuf Saim Atasagun, Hasip Aytuna, Nusret Namık Uzgören, İ. Cevat Akyol, Celâl Uzel, Rahmi Önen, Ferit Kaya Açıkalin, Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülâyim, Prof. Dr. Ruşen Keleş, Dr. Fahri Halil Örs, Orhan İnan, Güngör Uras, Halil Zeren, Harun Pastanoğlu, Dr. Ayhan Çıkin, Şimşek Arman, Hasan Tahsin Erol, Mustafa Cura, Hikmet Biçentürk, Prof. Dr. Necdet Özdemir, Dr. M. Kaptan Kaptangil, Prof. Dr. Ali Aras, Doç. Dr. Cemil Kıvanç, Prof. Dr. Sait Tahsin Tekeli, Dr. İ. Hakkın İnan, Nurettin Hazar, Bekir Onar, Dr. Selçuk Cingi, Doç. Dr. Süleyman Kara, Nail Tan, Ertürk Şengün, Süleyman Arısoy, Doç. Dr. Rasih Demirci, İrfan Şahin, Asaf Ataberk, Mehmet Gönen, İsmail Minareci, Yılmaz Ulusoy, Şevki Gürsoy, Ayça Adalılar ve yabancı kooperatifçilerden André Hirschfeld, Prof. Dr. Dobretsberger, Hans Wilbrandt, Dr. Axel Bansch, Kurt Nover, Hans H. Münkner, J. M. Rana, Margaret D'Cruz, Dr. G. Faquet, Ottfried C. Kirsch söz konusu imzalardan bazılarıdır.

Kooperatifçilik Dergisinin Sahipliğini Yapanlar :

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti	:	1 — 10
Türk Kooperatifçilik Kurumu adına Celâl Uzel	:	11 — 13
T.K.K. adına Harun Pastanoğlu	:	14 — 21
T.K.K. adına Nusret Uzgören	:	22 — 35
T.K.K. adına Prof. Dr. Fahri Halil Örs	:	36 — 42

T.K.K. adına Feyzi Halıcı	: 43 — 50
T.K.K. adına Nurettin Hazar	: 51.....

Kooperatifçilik Dergisi'nin Yazı İşleri Müdürleri :

Alâattin Cemil (Topçubaşı)	: 1 — 9
Dr. Muhlis Ete	: 10
Harun Pastanoğlu	: 11 — 21
Basri İmece	: 37 — 42
Hüseyin Yurdabak	: 37 — 42
Doç. Dr. Rasih Demirci	: 43 — 48
Ayhan İnal	: 49.....

Basıldığı Matbaalar :

Mat. ve Neşriyat T.A.Ş. İstanbul	: 1 — 8
Cumhuriyet Mat. İstanbul	: 9
Zerbamat Bsm. Ankara	: 10
Şark Matbaası Ankara	: 11 — 45
Ulucan Matbaası Ankara	: 46.....

Derginin Fiyatı (Bir sayı için) :

Fiyat	Sayılar
15 Krş.	1 — 2
25 Krş.	3 — 9
50 Krş.	10
5 TL.	11 — 22
7,5 TL.	23 — 30
10 TL.	31 — 42
20 TL.	43 — 45
35 TL.	46
50 TL.	47 — 50
100 TL.	51.....

Yurdumuzda popüler dergilerin yayın hayatı uzun olurken, ilmi dergilerinki kısa olmaktadır. Çünkü ilmi dergilerin okuyucusu sınırlıdır. İhtiyaç duyuldukça bu tür dergilere başvurulur. Satışları günlük müşteri esasına dayanmaz. Yıllar sonra da satışları devam eder. Türk Kooperatifçilik Kurumu üç aylık Kooperatifçilik Dergisi'ni kâr gayesi gütmeksizin yalnızca hizmet amacıyla yayımlamaktadır. Kendi konusunda çıkan emsali dergilerin yanında seçkin bir yeri vardır. 52. sayısına ulaşmıştır. Yurdumuzdaki yayın hayatının zorlukları karşısında bu büyük bir başarı sayılmalıdır. Kooperatifçilik Dergisi'ne uzun ömür diliyoruz...

KOOPERATİFÇİLİK
Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Co-operative Association, It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association
Nurettin HAZAR

Editorial Board
Ayhan İNAL

İrfan Ünver NASRATTINOĞLU
Bülent AKBAŞ - Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ - Nail TAN

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Nurettin HAZAR	:	President
Doç. Dr. Süleyman KARA	:	Vice President
Özdemir ÜNSAL	:	Treasurer
Bülent AKBAŞ	:	Member
Ahmet BAYKURT	:	»
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ	:	»
Yıldırım ERGİDEN	:	»
Ayhan İNAL	:	»
Kadir KALFA	:	»
Kâzım OKSAY	:	»
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU	:	»
Kâzım SEÇER	:	»
Ertürk ŞENGÜN	:	»
Nail TAN	:	»
Celâl ÜZEL	:	»

BOARD OR AUDITORS

Aydın İMAMOĞLU	:	President
M. Nedim YILMAZ	:	Member
Sezai YÖRÜK	:	»

çevrenize bakın!

bir Ziraat Bankası şubesi ile
mutlaka karşılaşacaksınız.

